

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma sosiaalinen kuntoutus

Eija Forssell

Eija Matilainen

YKSILÖLLISEN VAPAA-AJAN KEHITTÄMISTYÖ RYHMÄKODISSA
ASUVILLE KEHITYSVAMMAISILLE

Opinnäytetyö 2012

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma sosiaalinen kuntoutus

FORSSELL EIJA,

MATILAINEN EIJA

Yksilöllisen vapaa-ajan kehittämistyö ryhmäkodissa
asuville kehitysvammaisille

Opinnäytetyö 70 sivua + 9 liitesivua

Työn ohjaaja

Merja Nurmi, Lehtori

Toimeksiantaja

Eteva–kuntayhtymä

Huhtikuu 2012

Avainsanat

voimaantuminen, osallisuus, vapaa-aika, yksilöllisyys,
kehitysvammainen

Tämä opinnäytetyö oli kehittämistyö toimeksiantona Eteva–kuntayhtymältä. Tämän laadullisen kehittämistyön tavoitteena oli kehittää ryhmäkodissa asuvien kehitysvammaisten yksilöllisiä vapaa-ajan toimintoja tarjoamalla kehitysvammaiselle mahdollisuus löytää sekä toteuttaa oman toiveensa mukainen vapaa-ajanviettomuoto. Tarkoituksena oli myös selvittää, mitkä tekijät estävät tai edistävät yksilöllistä vapaa-ajan toimintaa. Lisäksi pohdittiin, miten toiminta olisi jatkossa mahdollista vakiinnuttaa osaksi ryhmäkodin toimintaa.

Aineistoa kerättiin haastatteleamalla yksilöllisesti neljää ryhmäkodin asukasta teemahaastattelulla, jossa asukas valitsi ensin teeman ja sen jälkeen tarkentavan aihepiirin. Haastattelujen apuna käytettiin vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä sekä tarkentavia avoimia kysymyksiä. Toiminnallisessa osuudessa tarkkailtiin asukkaita heidän toiveensa mukaisessa vapaa-ajan toiminnossa. Jokaisesta toimintakerrasta pidettiin päiväkirjaa ja koottu aineisto analysoitiin sisällönanalysimenetelmällä.

Jokaiselle neljälle asukkaalle laadittiin haastattelujen pohjalta henkilökohtainen vapaa-ajan toiveista kertova kooste: ”Vapaa-aikanani minä...” Kooste perustuu yksilökeskeiseen suunnitelmatyöskentelyyn (YKS).

Suurin haaste kehittämistyössä oli asukkaiden haastattelut. Ne osoittivat, miten vaikeaa on saada esiin kehitysvammaisen oma ääni sekä mielipide kysytyyn asiaan. Kehittämistyöhön osallistuneet asukkaat nauttivat suuresti, kun saivat oman yksilöllisen aikansa. Vapaa-ajan toiminnan jatkuvuuteen tarvitaan työn etukäteissuunnittelua sekä henkilökuntaresursseja. Työn tuloksia ei voi sellaisenaan siirtää toisen yksikön käyttöön, mutta niitä voi käyttää apuna suunniteltaessa ja kehittäessä vastaavanlaista vapaa-ajantoimintaa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

FORSSELL EIJA,

MATILAINEN EIJA

Development of Individual Free Time in a Group Home for
Mentally Disabled Residents

Bachelor's Thesis

70 pages + 9 pages of appendices

Supervisor

Merja Nurmi, Senior Lecturer

Commissioned by

Eteva Federation of Municipalities

April 2012

Keywords

empowerment, participation, free time, individuality,
mentally handicapped

The assignment for this Bachelor thesis was given by the Eteva federation of municipalities. Purpose of this study was to develop individual leisure activities for the mentally disabled group home residents by providing the opportunity to find and carry out a leisure activity of their personal choice.

In addition the aim of this work was to find out the factors prohibiting or supporting the functioning of individual leisure activities, and how this function could be established as a part of group home activities. Material was gathered through individual theme interviews of four group home residents. The resident chose the theme and a specific subject. On the interviews alternative communication methods and specifying open questions were used.

In the functional part of the study the residents were observed in the activity of their choice. Every activity was logged in a diary and the data was subjected to content analysis. The interviews were used to create a personal summary telling the resident wishes on the leisure activity. Summary was based on the Person Centered Planning model. The most challenging part of the study was the resident interviews, which showed how difficult it is to bring out the opinion of the mentally disabled. The residents who took part in this study greatly enjoyed their individual time.

To ensure the continuity of the individual leisure times, the staff needs to preplan and have enough resources to be able to provide the necessary support for these activities.

The results of this development work are not transferable to other units use, but results can be used for planning and development of comparable leisure activities.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	7
2	KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ	8
	2.1 Kehitysvammaisuus	8
	2.2 Sosiaalinen näkökulma kehitysvammaisuuteen	11
	2.3 Voimaantuminen ja osallisuus	12
	2.4 Vapaa-aika	14
3	KEHITYSVAMMA-ALA MUUTOKSESSA	16
	3.1 Laitoshoidon purkaminen	16
	3.2 Eteva–kuntayhtymä palvelujen tuottajana	19
	3.2.1 Asumispalvelut	20
	3.2.2 Työtoiminta	22
	3.2.3 Päivätoiminta	22
	3.3 Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely	23
	3.4 Kommunikointi–AAC	25
	3.4.1 AACi–kommunikaatiokansiot	27
	3.4.2 PCS–Kuvat	27
	3.4.3 Tukiviittomat	28
	3.4.4 Fasilitointi	28
	3.4.5 Kommunikointilaitteet	29
	3.4.6 Sosiaaliset tarinat	29
4	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	29
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	31
	5.1 Tutkimuksen kulku	31
	5.2 Kehittämistyön tavoitteet	32
	5.3 Suorittamistapa	33
	5.4 Haastattelu ja teemahaastattelu käsitteinä	33
	5.5 Tutkimusaineiston keruu	37

5.6	Aineiston analysointi ja käsittely	37
5.7	Eettisyys ja luotettavuus	38
6	RAPORTTI	39
6.1	Kohderyhmän valinta	39
6.2	Menetelmät ja työtavat perusteluineen	40
6.3	Tietoperusta ja teoreettinen viitekehys	42
6.4	Asukkaiden alkuhaastattelut	43
6.4.1	Tiedätkö mitä on vapaa-aika?	45
6.4.2	Mitä haluaisit vapaa-aikanasi tehdä?	45
6.4.3	Mikä tekeminen olisi kaikkein kivointa?	47
6.5	Toimintasuunnitelmien laatiminen asukkaiden toiveiden pohjalta	47
6.6	Asukkaiden toiveiden toteutus	48
6.6.1	Asukas A	49
6.6.2	Asukas B	49
6.6.3	Asukas C	50
6.6.4	Asukas D	51
6.7	Asukkaiden loppuhaastattelu toimintojen jälkeen	52
6.7.1	Haastateltava A	53
6.7.2	Haastateltava B	53
6.7.3	Haastateltava C	53
6.7.4	Haastateltava D	54
6.8	Kehittämistyön tulosten esittely ryhmäkodille	54
6.9	Pohdinta	55
	LÄHTEET	63

LIITTEET

- Liite 1. Tutkimuslupa päätös
- Liite 2. Saatekirje
- Liite 3. Kuvallinen temahaastattelurunko
- Liite 4. Sosiaalinen tarina
- Liite 5/1. Vapaa-aikanani minä / osa 1
- Liite 5/2 Vapaa-aikanani minä / osa 2
- Liite 5/3 Vapaa-aikanani minä / osa 3

Liite 6. Kuvallinen loppuhaastattelu

Liite 7. Opinnäytetyön etenemisaikataulu

1 JOHDANTO

”Olemme yksilöitä ja persoonia emmekä ryhmä, jonka jäsenillä on samanlaiset tarpeet. Olemme oman elämämme päähenkilöitä.”(Me Itse ry. n kannanottoja 2003:4.)

Olemme molemmat työskennelleet Eteva–kuntayhtymän palveluksessa pitkään ja olemme olleet mukana muutoksessa, jossa työskentelymalli asukkaan kanssa on muuttunut järjestelmäkeskeisestä yksilökeskeiseksi. Henkilökuntaa on koulutettu ja koulutetaan koko ajan, jotta asukkaan yksilöllisyys olisi lähtökohta kaikelle toiminnalle. Tämä on vaatinut ja vaatii edelleen henkilökunnalta myös asennemuutosta, motivaatiota ja sitoutumista, jotta asukas tulee kohdatuksi yksilönä omine tarpeineen ja toiveineen.

Oman haasteensa yksilökeskeisen suunnitelman tekemiseen asettaa se, että asiakaskuntamme, joka koostuu eri-ikäisistä kehitysvammaisista, on monimuotoista ja joskus jopa haastavaakin. Henkilökunnalla on suuri rooli yksilökeskeisessä suunnitelma työskentelyssä sekä toteutuksessa, jossa asukas on aina keskipisteenä. Keskityimme tässä opinnäytetyössä yhteen yksilökeskeisen suunnitelman osa-alueeseen, vapaa-aikaan.

Opinnäytetyömme on kehittämistyö toimeksiantona, jonka tehtävänä oli kehittää yhdessä Eteva–kuntayhtymän alaisuudessa olevassa ryhmäkodissa kehitysvammaisten vapaa-ajantoimintoja. Selvitämme viiden ryhmäkodissa asuvan asukkaan vapaa-ajan toiveita haastatteleamalla heitä yksilöllisesti teemahaastattelun keinoin, käyttäen apuna erilaisia kommunikoinnin keinoja. Tarkoituksena on antaa kehitysvammaiselle mahdollisuus löytää sekä toteuttaa hänen oman toiveensa mukainen vapaa-ajanviettomuoto. Toteutamme kunkin asukkaan kanssa yhden heidän toivomansa vapaa-ajan toiveen. Yksilöllisen toiveen mukaista vapaa-ajantoimintaa toteuttamaan suunnittelimme myös YKS työvälineen: ”Vapaa-aikanani minä...”

Tarkoituksenamme on myös selvittää, mitkä tekijät estävät tai edistävät yksilöllistä vapaa-ajan toimintaa. Lisäksi pohdimme, miten toiminta olisi jatkossa mahdollista vakiinnuttaa osaksi ryhmäkodin toimintaa.

2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ

2.1 Kehitysvammaisuus

”Kehitysvammaisuus on yläkäsite mitä erilaisimpia ilmenemismuotoja saaville ja mitä erilaisimmista syistä johtuville vaikeuksille oppia ja ylläpitää päivittäiseen elämään liittyviä toimia - tyypillistä tapausta ei ole. Kehitysvammaisuus on vammaisuutta ja vammaisuus merkitsee toimintakyvyn rajoitteita eri tilanteissa.” (Seppälä 2009.)

Rajala (1983: 6) kuvaa kehitysvammaisia ihmisiksi, joilla ei ole erityisiä tarpeita, vaan ensisijaiset tarpeet ovat samat kuin muillakin ihmisillä. Seppälän ja Rajaniemen (2011) mukaan kehitysvammaisilla on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä joten kehitysvamma rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista. Kehitysvamman aste voi vaihdella vaikeasta vammasta lievään vaikeuteen oppia asioita, jokaisen tulee kuitenkin saada tukea, jotta voi löytää omat mahdollisuutensa. Suomessa arvioidaan olevan noin 40 000 kehitysvammaista.

Kehitysvammalla tarkoitetaan vammaa, joka ilmenee ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Siksi uusien asioiden oppiminen ja käsitteellinen ajattelu ovat kehitysvammaisille vaikeita. Kuitenkin monien asioiden oppiminen, tapahtuu kehitysvammaisilla samalla tavalla kuin muillakin ihmisillä. Kehitysvammaisuuden astetta kuvataan yleensä älykkyysosamäärän mittauksella. Ihmisen persoonallisuus muodostuu kuitenkin monista eri asioista ja älykkyys on vain yksi osa persoonallisuutta. Kasvatuksella, elämäkokemuksella, oppimisella ja elinympäristöllä on vaikutuksensa siihen, millaiseksi aikuiseksi myöhemmin kasvaa. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004: 165.)

Kehitysvammaiset ovat samalla tavalla yksilöllisiä kuin muutkin ihmiset. Tulee vain löytää heidän omat persoonallisuutensa, vahvuutensa, mahdollisuutensa ja kykynsä, jotta niitä voidaan tarvittaessa tukea. Vamman aiheuttamia haittoja voidaan vähentää, kun tuetaan niitä itsenäisen elämän taitoja, joihin vamma asettaa rajoitteita. Toimintakyvyn ja tukitoimien tulee olla tasapainossa, koska kuntoutumisen tavoitteita ei välttämättä saavuteta liian vähäisellä tuella. Jotta kehitysvammainen voi elää itsenäistä, hyvää ja hänen näköistään elämää yhteiskuntamme tasa-arvoisena jäsenenä,

auttavat yksilöllinen, tarpeenmukainen tuki ja palvelut häntä saavuttamaan tämän. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004: 165 - 166.)

Kuka sitten katsotaan kehitysvammaiseksi? Suomen kehitysvammalaki viralliselta nimeltään laki kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/19) 1. luvun 1. § määrittelee kehitysvammaiseksi henkilön, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/19). Käytännössä tämä koskee kaikkia yksilön kehityksen aikana ilmaantuvia vaikeimpia vammoja, kuten fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa pysyvästi suorituskkyä. Suomessa kehitysvammaisuuden kriteereinä on pidetty matalaa älykkyydosamäärää (alle 70), ikätasoonsa nähden heikompaa sosiaalista selviytyvyyttä ja näiden molempien kriteerien ilmaantumista ennen 18. ikävuotta. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004: 165.)

Maailman terveystjärjestön (WHO) tautiluokitus, ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden tilaksi, jossa henkisen suorituskkyyn kehitys on estynyt tai on epätäydellinen. Puutteellisesti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot. Näitä taitoja ovat kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot ja ne vaikuttavat yleiseen henkiseen suorituskkyyn. Älyllistä kehitysvammaisuutta voi esiintyä joko yksinään tai yhdessä minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. (Kaski, Manninen & Pihko 2009: 16.)

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) esittämä malli älyllisestä kehitysvammaisuudesta perustuu toiminnallisuuteen, ja määrittelyssä ratkaisevia tekijöitä ovat edellytykset tai kyvyt, ympäristö itse ja toimintakyky tässä ympäristössä. Kyse on siis älyllisten ja adaptiivisten taitojen ja ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. (Kaski ym. 2009: 16.)

AAIDD:n määritelmän mukainen kehitysvammaisuus tarkoittaa tilaa, jossa tämänhetkinen toimintakyky on huomattavan rajoittunut. Tilalle on ominaista merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskky (ÄO, älykkyydosamäärä alle 70 – 75) sekä samanaikaisesti tähän tilaan liittyä rajoituksia kahdessa tai

useammassa adaptiivisessa taidossa. Näitä adaptiivisen taidon yksilöllisesti sovellettavia osa-alueita ovat kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Myös tämän määritelmän mukainen kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Kaski ym. 2009: 17.)

Perinteisesti kehitysvammaisuutta ja vammaisuutta yleensäkin on tarkasteltu medikaalisesta eli lääketieteen näkökulmasta. Medikaalisen näkökulman aisaparina on kulkenut toimintakyvyn näkökulma, jossa pohditaan ihmisen valmiuksia selviytyä eri ympäristöissä. Viime vuosina on korostunut erityisesti sosiaalinen näkökulma, koska se nostaa esille, että vamman sijaan ihmisten mahdollisuuksia rajoittavat usein erityisesti riippuvuus muista ihmisistä, ennakkoluulot ja syrjintä. (Seppälä & Rajaniemi 2011.)

Kansainvälinen nimitys *Profound Multiple Disabilities* (PMD) tarkoittaa vaikeimmin vammaisia ihmisiä. Heistä on viime vuosina alettu puhua omana ryhmänään. Kaikista kehitysvammaisista noin 5 - 10 % on kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisia ja monivammaisia ihmisiä. (Seppälä & Rajaniemi 2011.)

Lievästi kehitysvammaiseksi henkilöksi määritellään ihminen, joka on lievästä kehitysvammaisuudestaan huolimatta melko itsenäinen useimmilla elämän osa-alueilla, mutta hän tarvitsee usein tukea kyetäkseen asioimaan ja hankkimaan tarvitsemansa palvelut. Hänen rahankäyttötaitonsa voi olla puutteellista. Hän on usein helposti johdateltavissa ja voi siksi joutua hyväksikäytetyksi monin tavoin joutuessaan niin sanotusti väärään seuraan. (Kaski ym. 2009: 21.)

Keskiasteisesti kehitysvammaiseksi henkilöksi määritellään ihminen, joka tarvitsee vaihtelevanasteista tukea elääkseen ja työskennelläkseen yhteiskunnassa. Verrattuna lievästi kehitysvammaiseen henkilöön he tarvitsevat asumiseensa enemmän valvontaa. Useimmat heistä pystyvät osallistumaan ohjattuun työhön joko tavallisella työpaikalla tai työkeskuksessa ja kulkemaan työpaikalleen itsenäisesti. (Kaski ym. 2009: 21.)

Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa ihmiselle jatkuvan tuen ja ohjauksen tarpeen. Hän tarvitsee huomattavia tukitoimia koulussa, asumisessa ja työtehtävien suorittamisessa. Hänen kuntouttamisensa vaatii onnistuakseen paljon työtä ja hän on

riippuvainen muista ihmisistä. Pitkän kuntoutuksen avulla hän voi kuitenkin kehittyä melko itsenäiseksi henkilökohtaisissa päivittäisissä toimissaan. (Kaski ym. 2009: 21.)

Syvä älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa ihmiselle täyden riippuvuuden muista, jatkuvan hoivan tarpeen ja ympärivuorokautisen valvonnan asumisessaan. Hänen kommunikaatiossaan, liikuntakyvyssään ja päivittäistoiminnoissa on vakavia puutteita, sekä kyvyssä hallita suolen ja rakon toimintaa, joten hänen opettamisessaan keskitytään elämän päivittäistoimintojen, kuten syömisen sujumiseen. Hän voi oppia yksinkertaisia työtehtäviä. (Kaski ym. 2009: 21 - 22.)

2.2 Sosiaalinen näkökulma kehitysvammaisuuteen

Sosiaalisessa näkökulmassa kehitysvammaisuus näyttäytyy yhteisön suhteena yksilöön ja tähän yhteisön ja yksilöön väliseen suhteeseen pyritään vaikuttamaan esimerkiksi vammaispolitiikan keinoin (Seppälä & Rajaniemi 2011; Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010:3). Kehitysvammaisen hyvinvoinnin ja toimeentulon kannalta koko väestölle tarkoitetut palvelut eivät yksinään riitä. Vammaiset ihmiset tarvitsevat positiivista erityiskohtelua eli palveluja tukitoimien, joilla turvataan yhdenvertaisuuden toteutuminen. (Kaski ym. 2009: 163.)

Muiden kansalaisten asenteet vaikuttavat siihen, miten vammaisten yhteiskunnallinen osallistuminen toteutuu ja asenteisiin voidaan parhaiten vaikuttaa siten, että vammaisilla on mahdollisuus elää ja toimia muun väestön kanssa. (Erityislainsäädäntö turvaa tarpeet 2012.)

Suomen vammaispolitiikan periaatteina ovat vammaisten oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen, tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Tavoitteena on tukea muun muassa toimintakykyä ja omatoimisuutta. (Vammaispolitiikka ja -palvelut 2012.) Jo vuoden 2006 Valtioneuvoston selontekoon on koottu edellytyksiä vammaisen henkilön osallisuuden toteutumiseksi. Näitä edellytyksiä ovat myönteinen suhtautuminen, vammaisten ihmisten tarpeiden huomioon ottaminen, rajoittavien esteiden tunnistaminen, esteiden poistaminen sekä esteiden ennakointi. (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006: 3.)

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle on Suomen hallituksen laatima viimeisin vammaispoliittinen ohjelma- VAMPO 2010 - 2015. Tähän ohjelmaan on kirjattu 122 toimenpidettä vammaisten ihmisten elinolojen parantamiseksi. Tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys, koska kaikilla yhteiskuntamme jäsenellä on oltava yhtäläiset mahdollisuudet elää ja toimia (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010: 3.)

2.3 Voimaantuminen ja osallisuus

Englanninkielinen termi ”empowerment” on käännetty suomeksi hyvin monin eri tavoin. Suomalaisessa keskusteluissa käsitettä voidaan kutsua muiden muassa valtautumiseksi, valtaistumiseksi, valtaistamiseksi, voimavaraistumiseksi, voimaantumiseksi tai toimintavoiman lisääntymiseksi. Kaikille näille nimityksille on yhteistä se, että se lähtee ihmisestä itsestään. Se on ihmisen sisäinen prosessi, joka on samalla myös sosiaalinen prosessi. Tunne voimaantumisesta syntyy, kun ihminen omien kokemustensa pohjalta oivaltaa ja ymmärtää jonkin asian tai asiayhteyden ja tuntee onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita. Voimaantumista voidaan tukea, mutta toista ihmistä ei voida voimaannuttaa. Voimaantuminen ei ole myöskään pysyvä olotila, vaan se voi vaihdella eri tilanteissa ja ympäristöissä. Kehitysvammaisen voi toimia hyvin itsenäisesti tutussa ympäristössä, mutta hän voi tarvita paljonkin ohjausta ja tukea paikassa, joka ei ole hänelle entuudestaan tuttu. (Kivipelto 2008: 29; Vilen, Leppänen & Ekström 2002: 339; Voimaantuminen 2011.)

Vapaus, vastuu, arvostus, luottamus ja myönteisiksi sekä kannustaviksi luodut tilanteet ja ilmapiiri, ovat voimaantumisessa merkityksellisiä ja voimaantumiseen vaikuttavat toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet(konteksti). Sisäisen voimaantumisprosessin vaikutuksesta voi tapahtua ulkoinen valtaantuminen ja päinvastoin. Ulkoinen valtaantuminen voidaan nähdä yhteisöllisyytenä, joka perustuu laajempaan joukkovoimaan, ja sen pyrkimyksenä on vammaisten asemaan vaikuttaminen yhteiskunnallisella tasolla. (Siitonen1999: 118; Vilen, Leppämäki & Ekström, 2002: 339; Voimaantuminen 2011.)

Järvikoski & Härkäpää (2008: 131) kuvaavat Kuntoutuksen perusteet kirjassaan luokitusta (Chamberlin 1997) ihmisen valtaistumisprosessiin tarvittavista

osatekijöistä. Kun ihminen saa valtaa tehdä päätöksiä, saa tietoja ja resursseja, saa vaihtoehtoja, joista tehdä valintoja. Ihminen tarvitsee myös itseluottamusta ja pystyvyyttä, tunnetta, että sillä mitä tekee, on merkitystä(toiveikkuus). Ihmisen tulee osata päästä irti totutuista ajattelutavoista ja hänen tulee oppia ajattelemaan kriittisesti. Hänen tulee oppia tuntemaan ja ilmaisemaan vihaa, suuttumusta, tuntee olevansa osa ryhmää, ei yksin. Hänen tulee ymmärtää, että ihmisellä on oikeuksia, saada aikaan muutosta omassa elämässä ja omassa yhteisössä. Hänen tulee oppia taitoja joita itse pitää tärkeänä, esimerkiksi taito kommunikoida. Ihmisen tulee myös muuttaa muiden käsityksiä omasta pystyvyydestä ja kyvystä toimia. Ihmisen tulee astua ulos elämään, kasvaa ja muuttua koko ajan. Tämän muutoksen tulee lähteä hänen omasta aloitteestaan, näin luoden syntyy myönteinen minäkuva ja stigma voitetaan.

Osallisuuden käsitettä voidaan tarkastella monestakin näkökulmasta. Osallistumisen ja osallistamisen käsitteet liittyvät kiinteästi toisiinsa ja ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Osallistaminen on mahdollisuuden tarjoamista, kun taas osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä. Voidaan sanoa, että kun osallisuuden kokemus motivoi ihmistä osallistumaan luoden tunnetta yhteisestä, lisää osallistuminen ihmisen kokemusta osallisuudesta. (Toikko & Rantanen 2009: 90; Kanaoja, Niiranen & Jokiranta 2008: 159.)

Yksilötasolla kehitysvammaisen osallisuus ja sitä kautta osallistuminen sekä sosiaalinen osallisuus näyttäytyvät perusarjessa siinä, että hän on keskiössä oman elämänsä ja YKS:n teossa, toisin sanoen aktiivinen omassa elämässään. Kun omaehtoinen toiminta ja itsemääräämisoikeus ovat osa päivän kulkua ja arjen askareita, onnellistuttavat nämä vammaisen henkilön elämää ja tekevät siitä mielekkästä. Peruskulmakivi kehitysvammaisen osallistumiseen ja osallistamiseen muodostuu siitä, että hänelle tarjotaan tukea ja apuvälineitä kommunikointiin, jotta oikea kommunikointitapa löytyy. Syvästikin kehitysvammaiset pystyvät yleensä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, jos heillä on oikeat välineet.(Seppälä & Rajaniemi 2011; Ericsson 2008: 176.)

Ihmisen hyvinvoinnille arjen ympäristöllä ja arjessa tehtävillä pienillä valinnoilla on paljon merkitystä. Lisäämällä kehitysvammaisen elämään asioita, joita hän itse kokee positiiviseksi tai omaa osallisuuttaan ja sosiaalista osallisuuttaan vahvistavaksi voivat vaikuttaa muun muassa mielenterveyteen. On paljon erilaisia asioita, joita voidaan

tehdä ilman rahallista panostustakin (Eriksson 2008: 143; Hongisto, Repo & Björkman 2008: 42.)

Kehitysvammaisuus voi vaikuttaa myös siihen, miten hän osaa hyödyntää palveluja ja mahdollisuuksia. Kehitysvammaisen palvelujen käyttäjäksi oppiminen voi käydä tavallista hitaammin ja siten se voi hankaloittaa hänen osallisuuttaan (Seppälä 2009.) Vaikea vammaisten yhteiskuntaan osallistumisen mahdollisuuksia voidaan edistää myös toimintavälineiden avulla. Toimintavälineitä ei pidä mieltää pelkästään välineiksi joilla liikutaan, vaan on huomioitava myös niiden tarjoama sosiaalinen ja psyykinen merkitys sekä ihmisten välinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näkökulma. (Tauria & Tulasalo 2011.)

2.4 Vapaa-aika

Paikkakunnallamme kehitysvammaisen vapaa-ajanvietto ryhmäkodin ulkopuolella on tarkoittanut lähinnä harrastamista erityisryhmille tarkoitetuissa kerhoissa, kuten musiikkikerho, taidepiiri ja liikuntakerho, jos niihin on sattunut pääsemään. Halukkaita kerhoihin on ollut huomattavasti enemmän kuin on voitu ottaa. Muita menoja ovat tarjonneet esimerkiksi Kehitysvammaisten tuki, joka järjestää vuosittain Finlandiatalon konserttimatkan ja lavantanssit sekä satunnaisia diskoiltoja. Myös seurakunta on järjestänyt vuosittain leiriviikonlopun sekä Uudenmaan vammaispalvelusäätiön (UVPS) leireille on voinut hakea.

Kaikille näille tapahtumille on yhteistä, että vapaa-ajanviettoon tai harrastustoimintaan on menty samojen ihmisten kanssa, joiden kanssa on jo oltu työ- ja päivätoiminnassa. Paikkakunnallamme kehitysvammaisille ei ole ollut tarjolla kovinkaan monia erilaisia harrastusmahdollisuuksia saati yksilöllisiä vapaa-ajanviettomuotoja.

Kuka ihminen haluaa tehdä työtä ja viettää myös vapaa-aikansa samojen ihmisten kanssa? Miksi näin on sitten toimittu? Tämän mukainen käytänne on normaali järjestelmäkeskeisessä ja asiantuntijalähtöisessä toimintakulttuurissa. Saloviita (2012) kirjoittaa niin sanotusta kuntoutusmallista, joka kehittyi vanhan laitospallin perustalle. Tällä toimintatavalla, jolla on tavallaan haluttu suojella kehitysvammaisia, mutta oikeastaan heidät on suljettu pois muiden ihmisten luota. Kehitysvammaiset

ovat ihmisiä, joilla on erityistarpeita, mutta nämä erityistarpeet eivät tarkoita sitä, että ihminen pitäisi poistaa muiden joukosta.

Kaikilla meillä on käsitys siitä, mitä vapaa-aika on. Sitä kuvataan vapaudeksi työstä, pakollisista kodinaskareista ja muista velvollisuuksista, voi tehdä mitä miellyttää. Joka tapauksessa vapaa-ajan käsitettä luonnehtii ainakin se, että se ”tuntuu” vapaalta ajalta. Parhaimmillaan tämä toiminta on silloin kun se on vapaaehtoista, motivoivaa ja luovaa. Käsitteenä vapaa-aika on varsin neutraali, se viittaa vain aikaan eikä sillä välttämättä ole kokemuksellista sisältöä, siten se voi olla myös varsin tyhjää aikaa. (Kurki 2008: 19 - 20.)

Vapaa-aika kuuluu ihmisen omien valintojen mukaiselle toiminnalle. Sitä voi käyttää henkilökohtaisten tavoitteiden toteuttamiseen, ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Jos kehitysvammaisella ei ole mahdollisuutta toimintaan eikä valintojen tekemiseen erilaisten mahdollisuuksien välillä, vapaa-aika muuttuu tyhjäksi joutoajaksi. Näin käy, jos kehitysvammaiselta puuttuvat tarpeelliset tukitoimet, joiden avulla hän voisi osallistua mielekkääseen toimintaan. Joutoajan runsaus osoittaa, ettei kehitysvammaisen saa tarvitsemaansa tukea vapaa-ajan toimintaan. (Saloviita 1995: 78.)

Kehitysvammaisen on usein vaikeaa ilman tukea ja ohjausta löytää sopivia harrastuksia. Erityisen tärkeää on, että kehitysvammaisen omat yksilölliset tarpeet, kiinnostukset ja odotukset huomioidaan ja hänelle tarjotaan mahdollisuuksia monipuolisesti erilaisten vaihtoehtojen kokeiluun, jotta hänen vapaa-ajantaitonsa kehittyisivät. Henkilökunnan tehtävä on tarjota vaihtoehtoja ja opastaa harrastusten pariin. Vaihtoehtoja tarjottaessa olisi irrottauduttava perinteisestä ajattelusta ja uskallettava kokeilla rohkeasti uusiakin mahdollisuuksia. (Saloviita 1995: 140; Kaski ym.2009: 228.)

Mielekäs tekeminen, erilaiset vapaa-ajan aktiviteetit ja harrastukset ovat kehitysvammaisten elämässä ja elämänlaadussa merkittäviä tekijöitä, sillä ne saavat aikaan tunteen merkityksellisestä tekemisestä, itsearvostuksesta ja sosiaalisesta kyvykkyydestä. Pääosalla vammaisista ihmisistähän ei ole palkkatyötä ja sen tuomaa elämän sisältöä. (Eriksson, 2008: 77- 95.)

Jos kehitysvammaisella on valtaa päättää, mitä hän haluaa tehdä vapaa-aikanaan tai miten hän haluaa viettää aikaa esimerkiksi kavereiden kanssa, hän voi olla monella tavalla sosiaalisesti kyvykäs riippumatta fyysisestä tai henkisestä kapasiteetistaan. Jos läheisten tai muiden ihmisten asenteet ovat aliarvioivia, kehitysvammaisella voi olla vaikeuksia saavuttaa sosiaalista kompetenssia. (Eriksson 2008: 90.)

Vapaa-aika ei enää pelkästään rytmitä arkea ajallisesti, vaan siitä on myös tullut laadullinen elementti, joka voi liittyä mihin tahansa hetkeen elämässä. Ihmiset pitävät vapaa-aikaa ja harrastustoimintaa yhä tärkeämpänä. Suomenkielessä tunnetaan vain yksi vapaa-aikaa tarkoittava sana. Se on sidoksissa palkkatyöyhteiskuntaan ja pitää siten yllä näkemystä vapaa-ajasta, arkea ajallisesti järjestävänä. Englannin kielessä taas on ainakin kolme sävyllään erilaista ilmaisua: *free time*, *leisure time*, *spare time*. Näistä *free time* viittaa vahvimmin rajattuun, ei- sidottuun aikaan, ja suomenkielen ”vapaa-aika” on sitä lähinnä. *Leisure* puolestaan sisältää laadullisia merkityksiä, jotka liittyvät virkistykseen tai harrastukseen. *Spare time* puolestaan viittaa tyhjään aikaan, ikään kuin ajan ylijäämään ja siten muistuttaa suomenkielen vanhahtavaa ilmaisua ”joutoaika”. (Liikkanen, 2009: 10.)

3 KEHITYSVAMMA-ALA MUUTOKSESSA

3.1 Laitoshoidon purkaminen

Laitosasumisen merkittävä supistuminen alkoi 1980- luvulla ja erilaiset asumispalvelut laajentuivat muutamasta sadasta laitospaikasta yli 9000 erilaiseen asuntoon. (Niemelä & Brandt 2008: 49.) Nykymuodossa oleva kehitysvammalaitosjärjestelmä lakkautetaan vuoteen 2017 mennessä ja siihen mennessä pitkäaikaishoidon laitospasiteetti kytketään osaksi erikoissairaanhoidon järjestelmää. Koko maassa oleva pitkäaikaishoidon paikkojen määrä tulee olemaan silloin noin 150 - 180 hoitopaikkaa. (Niemelä & Brandt 2008: 9.)

Laitoshoidon ”alasajo” ja pyrkiminen kohti yksilöllisempiä asumispalveluja, on maailmanlaajuisesti tunnistettu vammaispoliittinen haaste. Muutoksen perustana kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen kehittämisessä ja tukipalvelujen järjestämisessä ovat universaalit ihmisoikeudet, perusoikeudet sekä oikeudenmukaisuuden toteutuminen. (Niemelä & Brandt 2008: 3.) Laitoshuollon

purkamisesta johtuen asumispalvelujen järjestämisen mahdollisuudet ovat auneet myös yksityisille palvelujen tuottajille. Nyt kunnilla on enemmän mahdollisuuksia valita keneltä ostavat palvelut.

Saloviidan (2012) mukaan vanha laitostalli perustui ajatukselle, että vammaisella oli vaurio, jonka takia häntä tuli suojella siten, että hänet suljettiin pois yhteiskunnasta. Tämän hetkistä, mutta tulevaisuudessa poistuvaa vammaispoliittista ajatusmallia Saloviita kutsuu kuntoutusmalliksi. Kuntoutusmalli kehittyi vanhan laitostallin perustalle. Kuntoutusmallille ominaista on, että se näkee vammaisella toimintavajavuuden.

Mallin keskeisenä ideana on porrastaa palvelut siten, että tuen lisääntyessä myös erottelu eli segregaatio lisääntyy. Vammaisten ”erottelua” eli kuntouttamista tehdään tarpeen mukaan eri paikoissa, vammaisen siis kulkee ”kuntoutuessaan” paikasta toiseen. Tässä mallissa oikeus kuulua yhteisöön eli integraatio jää riippuvaiseksi ihmisen omista kyvyistä. Toisin sanoen vammaisen on ansaittava paikkansa normaalissa yhteiskunnassa. Saloviidan mukaan tämä kuntoutus- ja integraatiomalli ansaitsee myös kiitosta, mutta samalla se antaa tavallaan oikeutuksen syrjintään: ”*Älä tule tänne, täällä ei ole sitä, mitä sinä tarvitset.*” Kuntoutusmalli käy esimerkiksi järjestelmästä joka on luotu ammattilaisten ja asiantuntijoiden ehdoilla ja jossa on unohtettu varsinaisten käyttäjien toiveet. (Saloviita 2012.)

Suomi on allekirjoittanut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen. Se velvoittaa valtioita varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat valita asuinpaikkansa, -muotonsa ja asuinkumppaninsa aivan kuten muutkin ihmiset. Vammaisilla ihmisillä tulee taata yhtäläinen oikeus elää yhteisössä ja tehdä samanlaisia valintoja kuin muutkin ihmiset. (Niemelä & Brandt 2008: 3.)

Ympäristö-, sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä valmistellun ja hallituksen 21.1.2010 hyväksymän periaatepäätös ohjelman mukaisesti tavoitteena on tuottaa laitoshoidosta muuttaville aikuisille kehitysvammaisille noin 2100 asuntoa vuosina 2010 - 2015. Toteutuessaan ohjelma vähentää laitospaikkojen määrän noin 500 paikkaan aiemmasta 2000 pitkäaikaislaitospaikasta. Ohjelman tarkoituksena on tukea kehitysvammaisten yksilöllistä asumista, se myös vastaa aikuisten kehitysvammaisten

asuntojen tarpeeseen, joka syntyy heidän muuttaessaan lapsuudenkodista pois. (Kehitysvammaisten asumisen ohjelmalla vauhtia laitoshoidon vähentämiseen 2010.)

Kansainvälisen trendin mukaisesti useimmissa Pohjoismaissa on jo luovuttu laitoshoidosta nykyään kokonaan. Mailla riittää kuitenkin yhä haasteita kehitysvammaisten yksilöllisemmän asumisen, erilaisten asumisratkaisujen ja asumispalveluiden kehittämisessä. Lisäksi palvelujen yksilöllisempää suunnittelua pyritään edistämään ja tavoitteena on myös parantaa kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa tarvitsemiensa tukipalvelujen suunnitteluun. (Niemelä & Brandt 2008: 28.)

Vuosien 1995 - 2006 välisenä aikana on tapahtunut selvästi havaittava muutos asumisratkaisujen piiriin tulevien kehitysvammaisten iässä. Noin 40-vuotiaat olivat aiemmin suurin ryhmä asumisratkaisujen piiriin tulleista, mutta 2000-luvulla suurin ryhmä ovat olleet noin 20-vuotiaat. Muutos on niin suuri, että se on tilastollisesti merkitsevä. Tämän muutoksen syyksi on oletettu, että vielä 90-luvun puolella asumisratkaisu oli tarpeen huollollisista syistä, koska asuminen omaisten luona ei enää onnistunut esimerkiksi omaisen kuoleman tai ikääntymisen vuoksi. (Niemelä & Brandt 2008: 52.)

2000-luvun nuorten niin sanottuun normaaliin elämänkaareen kuuluu pois muutto lapsuudenkodista, tärkeä seikka joka palvelujen järjestäjien ja toteuttajien on otettava huomioon. Asumisen järjestämisessä ei siis ole enää kyse reagoimisesta ”sosiaaliseen ongelmaan”, joten tuki, apu ja palvelut on rakennettava uudesta näkökulmasta. On erittäin tärkeää luoda sellaiset rakenteet, jotta lapsuuden kodistaan muuttavat itsenäistyvät vammaiset nuoret voivat rakentaa omaa elämäänsä. On huomioitava, että vaikeimmin vammaiset nuoret voivat tarvita tässä hyvinkin intensiivistä apua ja tukea pärjätäkseen. Asumistarpeiden arviointia ei siis enää voi tehdä ainoastaan aiemman palvelun käytön perusteella tehdyistä johtopäätöksistä. Tärkeä seikka on myös se, että asumispalveluita tarvitaan aiempaa huomattavasti pidempään, koska kehitysvammaiset muuttavat nuorempina asumispalveluiden piiriin kuin aiemmin. Lisäksi asumispalveluiden tarpeeseen vaikuttaa kehitysvammaisten eliniän pidentyminen, sillä vain vaikeimmin vammaisilla henkilöillä elinikä on merkittävästi valtaväestöä lyhyempi. (Niemelä & Brandt 2008: 52.)

3.2 Eteva–kuntayhtymä palvelujen tuottajana

Suomen suurimpana vammaispalvelujen tuottajana Eteva–kuntayhtymä on keskittynyt erityisesti niihin palveluihin, jotka on järkevintä järjestää noin 1,3 miljoonan asukkaan väestöpohjalle. Vuonna 2009 yhdistettiin Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut–kuntayhtymä ja niistä muodostettiin Eteva–kuntayhtymä. Eteva muodostuu 50 kunnasta, jotka ovat sekä omistajia että palvelujen tilaajia, mutta palveluista sopii noin 25 kuntaa, kuntayhtymää ja yhteistoiminta-alueetta. (Eteva–kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020: 3.)

Kuntayhtymän hallinnollisesta ohjauksesta vastaavat lisäksi Etelä–Suomen aluehallintovirasto (AVI), sosiaali- ja terveysministeriö, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (VALVIRA) ja yhteistyökumppaneina ovat konsernin kiinteistöyhtiöt, kehittäjäkumppanit, asiakkaat, alihankkijat ja muut toimintakumppanit. Palvelut tarjotaan samoilla ehdoilla jokaiselle sen omistaja-tilaaja- kunnalle tasapuolisuus periaatetta noudattaen joustavasti. (Eteva–kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020: 14 - 16.)

Eteva–kuntayhtymässä on käytössä Uudenmaan Erityispalveluissa 2000-luvulla kehitetty sopimusohjausmalli. Mallin mukaisesti kunnat ja kuntayhtymä neuvottelevat ja sopivat vuosittain kulloisellekin kunnalle tuotettavista palveluista. Sopimusohjaus on kunnan väline, jolla se voi ohjata kuntayhtymää. Eteva–kuntayhtymän toimintatapaan kuuluu tiedottaa mahdollisimman selkeästi tilaajalle tuottamiensa palvelujen sisällöt ja kustannukset.(Eteva–kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020: 14.)

Eteva–kuntayhtymä tarjoaa asumispalveluja, perhehoitoa, työ- ja päivätoimintapalveluja paljon apua tarvitseville henkilöille, kriisi- ja kuntoutuspalveluja kehitysvammapsykiatriisiin tarpeisiin sekä asiantuntijapalveluja kouluille, perusterveydenhuoltoon, asumispalveluihin ja työ- ja toimintakeskuksiin.(Eteva–kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020: 3.) Eteva huolehtii noin 2500 vammaisen ja kehitysvammaisen asumisen ja työ- ja päivätoiminnan palveluista ympäri alueensa kuntia sijaitseissa yksiköissään, ja erilaisia asumisyksiköitä on noin 130 osoitteessa ja niissä on lähes 900 asuntoa (Eteva 2012).

Eteva–kuntayhtymän toiminta-ajatuksena on tukea vammaista henkilöä hänen omassa elämässään kuin myös yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä. Osaavan henkilöstön voimin voidaan tuottaa ja järjestää yksilöllisiä palveluja. Vammaispalvelujen vaikuttavuuden avainkysymys on osaava ja työnsä kehittämistä kiinnostunut pysyvä henkilöstö. Vammaisalalla tarvittavaksi osaamiseksi ei enää tulevaisuudessa riitä hoito- ja sosiaalialatyön osaaminen, koska asiakkaan tarpeista määrittyvän osaamistarve luo tarvetta esimerkiksi taiteelliselle, liikunnalliselle, tekniselle, tutkimusosaamiselle ja perustehtävässä erikoistumiselle. Eteva–kuntayhtymän henkilöstön luovaa ja osaavaa työtä sekä asiantuntemusta arvostetaan, siksi kuntayhtymällä onkin vahvat perinteet työelämän ja koulutuksen välillä. Henkilökuntaa kuntayhtymän palveluksessa on tällä hetkellä 1400.(Eteva - tietoa Etevasta; Eteva–kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020: 12.)

Eteva–kuntayhtymän arvot kuvastavat sitä millaista palvelua ja millä keinoin palveluja asiakkaille tarjotaan. Eteva–kuntayhtymän palvelujen käyttäjien ihmisoikeuksia ja itsemääräämistä kunnioitetaan, tuetaan yksilöllisyyttä sekä perhesuhteita. Voimavarojen tuottavuus ja ympäristöarvojen kunnioittaminen ovat myös kirjattu kuntayhtymän arvoiksi, sekä rakentava yhteistyö omistajakuntien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. (Eteva 2012.)

3.2.1 Asumispalvelut

Eteva–kuntayhtymän strategian, pitkän tähtäimen suunnitelman mukaisesti asumispalvelujen lähtökohtana on yksilöllisen, turvallisen asumisen ja elämän luominen asiakkaille elämänkaaren eri vaiheissa siten, että he voivat kokea mahdollisuuksiensa mukaan itse hallitsevansa elämäänsä sekä käyttää ja kehittää omia taitojaan. Tähän tavoitteeseen kuuluu myös, että asiakkaille varmistetaan sellaiset asumis- ja toimintaympäristöt, jotka mahdollistavat heille osallistumisen tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä sen eri toimintoihin.(Eteva Palvelutuotteet 2012.)

Asumispalvelut on kohdennettu vammaisille sekä muille henkilöille, jotka tarvitsevat itsenäisestä asumisesta suoriutumiseensa tukea ja apua. Palvelua tarjotaan ryhmäkoteihin, asuntoryhmiin tai erillisiin asuntoihin, joko pitkäaikaisena tai

lyhytaikaisena ja asumispalveluja saavat henkilöt osallistuvat arkipäivisin työ- ja päivätoimintaan tai opiskelevat (Eteva Palvelutuotteet 2012.)

Se millainen asumispalvelujen sisältö ja toteuttamistavat ovat, sovitaan kunkin asiakkaan kanssa yksilökeskeisessä suunnitelmassa (YKS) palvelutuotteen tarjoamissa puitteissa. Palvelu toteutetaan henkilön itsenäisen elämisen tukemisen näkökulmasta, jossa palvelun käyttäjä on päähenkilö. Henkilökunnan tehtävä on tukea häntä, mutta kuitenkin on huomioitavaa, ettei kyse ei ole henkilökohtaisen avustajan mallista. (Eteva Palvelutuotteet 2012: 18.)

Avohuollon eri asumismuodoissa kulloinkin tarvittava henkilökunta ja muut voimavarat määrittyvät niissä asuvien henkilöiden yksilöllisten ominaisuuksien mukaan ja näiden tarpeiden määrittelyssä käytetään yleensä kolmea eri nimitystä asumisen tyypittelyyn. (Kaski ym. 2009: 174.)

Tuetuksi asumiseksi määritellään itsenäinen, omassa asunnossa tavanomaisessa ympäristössä asuminen. Asukas kyllä selviää muutoin itsenäisesti, mutta tarvitsee pulmatilanteissa tukihenkilön ohjausta. Ohjatussa asumisyksikössä asuminen taas soveltuu sellaiselle asukkaalle, joka selviää muuten itsenäisesti, mutta tarvitsee päivittäistoimissaan apua etenkin aamuin ja illoin. Autettu asuminen puolestaan on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät pärjää ilman koko ajan läsnä olevaa henkilökuntaa. (Kaski ym. 2009: 174.) Asukkaiden tarpeet ovat perushoidon alueella, mutta asumisessa on mahdollisuus kuitenkin perushoidon lisäksi ottaa huomioon asukkaiden yksilölliset tarpeet ja kuntoutumismahdollisuudet. Tavoitteena on luoda edellytykset ohjattuun asumiseen, mutta autettu asuminen voi olla myös pysyvä koti kehitysvammaiselle. Tyypillisimmin henkilö, joka tarvitsee autettua asumista, on vaikeasti tai syvästi kehitysvammainen, jolla on erilaisia, joskus vaikea-asteisiäkin lisävammoja. Asukkaana voi olla myös keskiasteisesti vammainen henkilö, jolla on erilaisista syistä lieviä tai vaikeita lisävammoja. (Niemelä & Brandt 2008: 39; Kaski ym. 2009: 174.)

Kun kehitysvammainen asuu asumispalveluja tuottavassa yksikössä, kehitysvammaisen arki määrittyy pitkälti niiden sääntöjen ja käytäntöjen perusteella jotka yhteisöön on luotu. Tästä johtuen voi olla vaarana, että kehitysvammainen, joka

tarvitsee paljon apua ja tukea elämässään, joutuu sellaisiin olosuhteisiin, jotka voivat myös ehkäistä hänen yksilöllistymistään. (Matikka 2000: 13.)

Ryhmäkoti josta teimme opinnäytetyömme, oli autetun asumisen yksikkö. Kyseisessä ryhmäkodissa asukkaat olivat tasoltaan sellaisia, jotka selviytyvät arkielämän vaatimista asioista, jos saavat niihin tukea ja ohjausta elämän kaikilla osa-alueilla. Useimmilla oli puutteita fyysisessä, psyykkisessä tai sosiaalisessa toimintakyvyssä.

3.2.2 Työtoiminta

Työtoiminnan jota järjestetään Eteva–kuntayhtymän toimintakeskuksissa, tavoitteena on löytää asiakkaalle hänen voimavarojaan, toiveitaan ja kykyjään vastaava työ. Työ kuuluu jokaisen ihmisen perusoikeuksiin. Se parantaa ihmisen hyvinvointia, lisää tarpeellisuuden ja osallisuuden tunnetta sekä antaa elämään sisältöä. Tarjotun toiminnan avulla on tarkoitus tavoitella asiakkaan työkykyisyyttä ja työllistymistä. (Eteva Palvelutuotteet 2011: 28 - 29.)

Työtoiminnan avulla annetaan jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia, edistetään taitojen ylläpitoa ja kehittymistä sekä annetaan tähän liittyvää ohjausta. Työtoiminta mahdollistaa säännöllisen viikkorytmin, edistää virkistymistä, sosiaalista yhdessäoloa ja osallisuutta yhteiskuntaan sekä henkistä vireyttä. (Eteva Palvelutuotteet 2011: 28 - 29.) Toiminta on palveluiden tuottamista ja erilaisten tuotteiden valmistamista alihankintana tai työtoiminnan omina tuotteina. Pääasiassa toiminta tapahtuu toimintakeskuksissa tai niiden johtamana työtä tilaavan yrityksen tiloissa. (Eteva Palvelutuotteet 2011: 28 - 29.)

3.2.3 Päivätoiminta

Päivätoiminnalla tarkoitetaan Eteva–kuntayhtymässä asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti suunniteltua kuntoutuksellista ja virikkeellistä toimintaa. Päivätoiminnan tavoite on rytmittää arkea mielekkäällä tavalla, tukea aikuisen elämän taitoja, ylläpitää ja kehittää toimintakykyä, tukea kommunikaatiota sekä avustaa asiakasta osallistumaan ryhmätoimintaan ja yhteiskuntaan mahdollisimman normaalissa ympäristössä. Päivätoiminta tarjoaa tehtäviä, toimintaa ja virkistystä osallistumisen sekä oman tekemisen kautta, mahdollistaen siten asiakkaalle

sosiaalisten kontaktien saamisen ja tarjoten elämyksiä sekä onnistumisen kokemuksia. Päivätoimintaa voidaan toteuttaa joko toimintakeskuksessa tai liikkuvana päivätoimintana, jolloin toteutusmuodot, -paikat ja -tilat voivat vaihdella. (Eteva Palvelutuotteet 2011: 30 - 31.)

3.3 Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely

Eteva-kuntayhtymässä on otettu työväliseksi YKS, yksilökeskeinen suunnitelma vuonna 2009. Suunnitelman keskiössä on kehitysvammainen, sekä hänen toiveensa ja tarpeensa eli suunnitelman avulla kehitysvammainen johtaa oman elämänsä suunnittelua. YKS sisältää erilaisia työkaluja kehitysvammaisen elämänlaadun parantamiseen sekä henkilön oman äänen ja mielipiteiden aitoon kuulemiseen. Yksilökeskeisen suunnitelman perustana on voimaantuminen, joka on yhteydessä asukkaan elämänhallintaan ja elämänlaatuun sekä sisältää osallisuuden näkökulman. (Alho-Näveri, Ikonen, Karjala, Kortelainen, Ruotsalainen, Salmi & Sauna-Aho 2011: 23; Lauren 2009.)

YKS on tapa työskennellä ja katsoa asioita yhdessä, mietitään mitä kehitysvammainen haluaa elämältään ja mitkä asiat ovat hänelle tärkeitä. Suunnitelma auttaa myös muita tulemaan tietoisiksi niistä asioista, jotka ovat kehitysvammaiselle itselleen tärkeitä. Suunnitelman avulla työstetään ja selvitetään miten erilaiset palvelut ja kehitysvammaisen oma lähiverkosto voi tukea ja auttaa kehitysvammaista saavuttamaan toiveensa. (Lauren 2009; Eteva asiakastyö.)

Yksilökeskeisen suunnitelman työskentelyprosessiin osallistuvien on tiedostettava roolinsa tärkeys, jotta suunnittelu tapahtuu oikealla tavalla. Yksilökeskeinen suunnitelman työskentelyprosessi tapahtuu onnistuneesti silloin, kun todellinen kumppanuus työntekijän ja kehitysvammaisen sekä hänelle tärkeän lähiverkoston kanssa on toteutunut. (Eteva asiakastyö.)

Yksilökeskeisessä suunnittelussa kehitysvammainen on läheistensä tukemana oman elämänsä asiantuntija ja ohjaa sekä johtaa yksilökeskeistä suunnittelua. Yksilökeskeisessä suunnittelussa käytettävä lähestymistapa siis kyseenalaistaa perinteisen valtasuhteen, jossa koulutetut asiantuntijat päättävät apua tarvitsevan kehitysvammaisen tarpeista. (Teräväinen 2008: 6.)

Kehitysvammaista tuetaan kantamaan omien mahdollisuuksiensa mukaan vastuuta omasta elämästään. Optimaalinen autonomia tarkoittaa, että suurin mahdollinen määräysvalta, valinnanmahdollisuudet ja vastuu kuuluu vamman suomissa rajoissa kehitysvammaiselle itselleen silloin, kun kyse on hänen omista asioistaan tai henkilökohtaisista tekemisistään. Omien toiveiden mukainen päivärytmi ja harrastukset ovat esimerkiksi tällaisia asioita. Kehitysvammaisen oman määräysvallan toteutumisen merkitystä ei voi myöskään korostaa liikaa. (Teräväinen 2008: 8.)

Jos tukijärjestelyt tai toimintatavat, kuten esimerkiksi henkilökunnan työajat, määrittelevät kehitysvammaisen elämäntapaa, oma koti voi muuttua laitokseksi ilman omaa sananvaltaa. Osa tutkijoista on todennut, että ”laitostua voi myös omassa kodissa”. (Teräväinen 2008: 8.) Laitosmaisuuutta ei ole virallisesti määritelty, mutta se voidaan käsittää sekä henkilökunnan työ- ja toimintakulttuurin että tilaratkaisuihin liittyvänä ominaisuutena. Asukasmäärältään pienikin asumisyksikkö voi muistuttaa laitosta, mikäli laitosmaiset toimintatavat ohjaavat työskentelyä. Laitosmaisuuutta kuvataan yleisimmin rutiiniomaisina toimintatapoina ja ei – asukaslähtöisinä ratkaisuin. (Palveluasumisen opas 2011.)

Kehitysvammaisten toiminta- ja elinympäristö voivat koostua esimerkiksi oppilaitoksista, harrastus- ja kulttuuripaikoista, liikennejärjestelyistä sekä kaikista kunnan eri toiminnoista ja palveluista. Kuntien tulisikin varmistaa toimintaympäristöjen sopivuus ja toimivuus myös kehitysvammaisten kuntalaisten näkökulmasta. Kehitysvammaisen osallistuessa tilanteeseen tai toimintoon, häntä tulee kohdella kuin ketä tahansa muuta yhteisön jäsentä, mutta tilanteessa on kuitenkin otettava huomioon kehitysvammaisen mahdollinen erityistarve. (Teräväinen 2008: 8 - 9.)

Kun YKS:aa ajatellaan kokonaisuutena, sen tekemisen tärkein ja kriittisin kohta on, että kehitysvammaisen tulee aidosti kuulluksi ja saa äänensä kuuluviin. Monet aikuiset kehitysvammaiset eivät ole tottuneet tuomaan omaa näkemystään esille, vaan ovat oppineet myötäilemään heitä auttavien ihmisten, kuten henkilökunnan ja omaisten näkemyksiä sekä mielipiteitä. Joillekin kehitysvammaisille ensimmäinen askel YKS: n tekemisessä voikin olla se, että he harjoittelevat ja oppivat ensin löytämään oman mielipiteensä ja ajatuksensa ja tuomaan ne esille. (Sauna – Aho 2010: 36.)

Aikuisten vaikeimmin kehitysvammaisten YKS:n tekemisen erityiseksi ongelmaksi on koettu se, että kommunikaatio muiden ihmisten kanssa on rajoittunutta ja tieto heidän toiveistaan ja mieltymyksistään on pitkälti lähi-ihmisten sekä lähityöntekijöiden varassa. Henkilökunnan on myös usein vaikea miettiä, mitä unelmia tai tavoitteita heillä voisi olla. Toisaalta koko unelmien miettiminen voidaan nähdä keinotekoisena asiana. Onneksi nykyään on kuitenkin olemassa erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja, kuten esimerkiksi keskustelumatot ja videoanalyysi. Näiden erilaisten menetelmien avulla voidaan saada selville myös kaikkein vaikeimmin kehitysvammaisten oma ääni ja toiveet. Tämän tilanteen saavuttamiseen tarvitaan kuitenkin tietoa, aikaa sekä oikeaa asennetta heidän kanssaan työskenteleviltä ammattilaisilta ja ohjausta vaikeavammaisten viestintään perehtyneiltä asiantuntijoilta, kuten AAC-ohjaajilta. (Sauna – Aho 2010: 36.)

3.4 Kommunikointi–AAC

Kohderyhmämme ryhmäkodin asukkaiden haastattelutilanteissa käytimme selkokielen lisäksi useita erilaisia kommunikointikeinoja sekä kommunikoinnin apuvälineitä. Meillä olisi ollut mahdollisuus hyödyntää Etevan omaa AAC-ohjaajaa apuna, mutta koimme omaavamme riittävän tietotaidon ja käytännön kokemuksen. Olemme saaneet Etevalta koulutusta erilaisten kommunikointikeinojen ja apuvälineiden käyttöön.

Lähtökohta sille, että ihminen voi tulla kuulluksi, on yhteinen kieli. Jos ihmisellä ei ole ”kieltä” siinä perinteisessä muodossa missä me ymmärrämme kielen, tarvitsee hän ”uuden kielen” kommunikoida ihmisten kanssa. Meistä jokainen voi miettiä kohdallaan sitä, että jos itsellämme olisi kerrottavaa, eikä kukaan ymmärtäisi mitä tahdomme kertoa tai jos emme ymmärtäisi sitä, mitä toiset yrittävät kertoa meille, miltä se tuntuisi?

Maailman terveysjärjestön (WHO) julkaisema toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisessä luokituksessa (ICF) kommunikointi on määritelty seuraavasti: ”*Kommunikointi on kielellä, merkeillä tai symboleilla viestimistä mukaan lukien viestien ymmärtäminen ja tuottaminen, keskustelun jatkaminen sekä kommunikointilaitteiden ja tekniikoiden käyttäminen.*” (Vammaispalvelujen käsikirja, Kommunikointi.)

Mitkä asiat sitten voivat vaikuttaa siihen, että kehitysvammaisen tarvitsee apua ja tukea puhumiseensa ja itsensä ilmaisemiseen. Puhumista tai puheen ymmärtämistä voivat vaikeuttaa muun muassa CP-vamma, kehitysvammat, kehitykselliset kielihäiriöt sekä erilaiset neurologiset sairaudet ja häiriöt. (Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi.) On tärkeä, että kehitysvammaisen omaa itselleen sopivan kommunikointitavan, mutta yhtä tärkeää on myös hänen keskustelukumppaneidensa ja yhteisönsä pystyä käyttämään näitä keinoja. (Kommunikoinnin kuntoutus 2012.)

AAC on lyhenne sanoista Augmentative and / or Alternative Communication Methods ja tarkoittavat puhetta tukevia tai korvaavia kommunikaatiokeinoja. Puhetta korvaavissa(alternative communication) menetelmissä on kyse kommunikaatiomuodoista, joilla korvataan puhuminen silloin, kun se ei syystä tai toisesta onnistu. Puhetta korvaavia keinoja ovat muun muassa viittomat, piirretyt kirjoitetut merkit, kuvat, piirroset, kirjoittaminen sekä kosketeltavat merkit. (Tetzchner & Martinsen 1999: 20.)

Puhetta tukevalla kommunikoinnilla (augmentative communication) tarkoitetaan puhetta täydentävää tai tukevaa kommunikointia. Sana tukeva korostaa sitä, että korvaavan kommunikoinnin muotoja harjoittamalla edistetään ja täydennetään puheilmaisua kohti parempaa puhetaitoa. (Tetzchner & Martinsen 1999: 20.)

Tiedämme, että lapsuudesta lähtien ja läpi koko elämän ajan itsensä ilmaiseminen on tärkeää. Kyky ilmaista itseään liittyy tiiviisti yhteen ihmisen itsenäisyyden, itsekunnioituksen ja omanarvon tunteen kanssa. Jotta ihminen voi pitää itseään itsenäisenä ja muiden kanssa tasa-arvoisena, liittyy kiinteästi siihen, että hän pystyy kertomaan, mitä hänellä itsellään on mielessään, sanomaan, mitä hän haluaa tai ei halua tehdä, ja pukemaan nämä tunteet sanoiksi. (Tetzchner & Martinsen 1999: 15.)

Jos ihmisellä ei ole kykyä ilmaista itseään tai hänellä on siinä suuria vaikeuksia, hänen on vaikea saada itsensä ”kuulluksi” ja hän menettää osan oman elämänsä hallinnan mahdollisuuksista. On myös vaarana, että hän jää sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle ja vieraantuu siitä. Hänestä voi tuntua, että muut aliarvioivat häntä, puhuvat hänelle ikään kuin ylhäältä alaspäin ja päättävät asioita hänen puolestaan. Tämä vahvistaa tunnetta, että hän on muita arvottomampi. (Tetzchner & Martinsen 1999: 15.)

3.4.1 AACi-kommunikaatiokansiot

AACi-kommunikaatiokansiot on suunniteltu tukemaan mahdollisimman tarkkaa, monipuolista ja itsenäistä ilmaisua, joten AACi-kansioissa on useita eri vaihtoehtoja. Ne voivat erota toisistaan esimerkiksi sanavaraston ja kieliopillisten merkkien suhteen, mutta niitä kannattelevat kuitenkin yhteiset periaatteet. Kaikkien AACi-kansioiden käytön perustana on kommunikoinnin pragmaattisuus toisin sanoen mahdollisimman toimiva kommunikointi. (AACi-kansiot Ruskeasuon koulu.)

AACi-kansiot sisältävät laajan merkkivaraston ja merkit on jaoteltu eri kategorioihin. Jokaisessa kategoriassa on useaan sanaluokkaan kuuluvia merkkejä ja viestin teko aloitetaan yleensä kertomalla kommunikoinnin käyttötarkoitus, esimerkiksi haluan jotain, kerron jotain, kysyn jne. AACi-kansioiden avulla voidaan ilmaista kieliopillisiä asioita muun muassa; mennyt aikamuoto, kieltomuoto ja omistusmuoto. (AACi-kansiot Ruskeasuon koulu.) Mallintaminen on laajojen kansioiden käytössä merkittävä asia, koska tällöin vuorovaikutuskumppani osallistuu kansion käyttöön osoittamalla oman viestinsä kuvat. Silloin kun molemmat käyttävät kansiota samalla tavalla voidaan tukea kielellistä kehitystä esimerkkinä toimien. (Huuhtanen 2001: 53-54.)

3.4.2 PCS-Kuvat

PCS-kuvat (Picture Communication Symbols) ovat yksinkertaisia piirroksuvia, joita voi hakea kommunikointikuvapankista. Suomenkielisiä PCS-kuvia on saatavilla yli 9000, sekä värillisenä että mustavalkoisena. Lisäksi on olemassa noin 1000 PCS-kuvaa animoituina eli liikkuvina kuvina, joita voi ostaa käyttöön niin halutessaan. Kommunikointikuvapankin etuina ovat kuvien suuri määrä sekä kuvapankkia hyödyntävät muut tuotteet. BoardMaker-nimistä tietokoneohjelmaa käytetään yleensä näiden PCS-kuviin perustuvien kommunikointitaulujen tekemiseen. Kuvapankkia päivityksestä vastaa yhdysvaltalainen yritys Mayer-Johnson, joka omistaa oikeudet. (Kuvapankkeja ja kuvakokoelmia.)

3.4.3 Tukiviittomat

Tukiviittominen tarkoittaa viittomien käyttöä siten, että niillä tuetaan samanaikaisesti puhumista tai puheen tapailua ääneen. Viestin merkityksen kannalta keskeiset sanat, niin sanotut avainsanat viitotaan ja käytetyt viittomat lainataan viittomakielestä. Tarvittaessa viittomia voidaan tehdä helpommiksi, eikä viittomakieleen liittyviä sääntöjä ja rakenteita käytetä, vaan avainsanat viitotaan puhutun kielen mukaisessa järjestyksessä. Tukiviittominen on niin sanottua kokonaisvaltaista viestintää, johon kuuluvat puhe, viittomat, ilmeikäs olemuskieli, osoittaminen ja äänensävyjen vaihtelut. Esimerkiksi kysyvällä ilmeellä on tärkeä merkitys kysymyslauseissa. Tukiviittomia voidaan käyttää myös muiden kommunikointikeinojen kuten kuvien tai kirjoitusten ohella. (Tukiviittomat.)

3.4.4 Fasilitointi

Tuetusta kommunikoinnista on käytetty Suomessa pitkään nimitystä fasilitointi tai fasilitoitu kommunikointi (Facilitated Communication, FC). Fasilitointi ei oikeastaan ole keino tuottaa ilmaisua vaan pikemmin tekniikka, jonka avulla voidaan harjoitella avusteisten kommunikointikeinojen käyttöä. Tuettu kommunikoinnin harjoittelutekniikka (Facilitated Communication Training (FCT) on täsmällisempi termi, koska tällöin käsitteellä kuvataan menetelmän kuntoutuksellista luonnetta ja sen tavoitteena olevaa itsenäistä ja riippumatonta kommunikointia. (Saari 2009.)

Fasilitointi tarkoittaa fasilitoijan eli avustavan henkilön välityksellä tapahtuvaa kommunikointia niin, että fasilitoija pitää kädestä, kyynärpästä tai olkapäästä kiinni ja kirjoittaa avustettavan kädenliikkeen mukaan joko aakkostaululle, näppäimistöille, kommunikaattorille tai tietokoneelle. (Ojalampi & Leppänen 2005: 2; Saari 2009.) Tekniikan avulla sellainen henkilö, jolla on puheentuottamisessa häiriötä tai joka ei puhu ollenkaan, voi harjoitella tuetusti kuvien, piktogrammien, kirjainten tms. avulla kommunikointia. (Saari 2009.)

Tuettu kommunikointi on ollut alusta lähtien kiistanalainen tekniikka. Menetelmän soveltamiseen liittyy eettisiä kysymyksiä. Keskeinen kiistakysymys on, onko tässä kommunikointi tavassa viestijänä kommunikoiija itse vai avustaja, joko tietoisesti tai

tiedostamattaan. Tämän kritiikin perustana on näytön puuttuminen menetelmän toimivuudesta. (Saari 2009.)

3.4.5 Kommunikointilaitteet

Avusteisessa kommunikoinnissa erityisesti käytetään usein myös teknisiä apuvälineitä viestin välittämiseen. Käyttäjän fyysiset, kognitiiviset ja kielelliset taidot määrittävät myös teknisten kommunikoinnin apuvälineiden käyttömahdollisuudet. (Huuhtanen 2001: 85.) Kommunikaatioapuväline Lightwriter SL40 on laite, joka muuttaa tekstin puheeksi. Kirjoitettu viesti tulostuu laitteen näytölle, josta se on tarvittaessa toistettavissa puhesyntetisaattorin lukemana. Näppäimistöllä varustettu kommunikointilaitte soveltuu sellaiselle henkilölle, joka osaa lukea ja kirjoittaa, mutta ei pysty käyttämään kynää ja tarvitsee välineen viestin tuottamiseksi puheena. (Kommunikoinnin apuvälineet.)

3.4.6 Sosiaaliset tarinat

Sosiaalinen tarina on yksi tapa opettaa sosiaalisia taitoja. Siinä visuaalinen tarina ohjaa sanoin ja yleensä aina myös kuvin ymmärtämään sosiaalista tilannetta ja jäsentämään siihen liittyvää käyttäytymistä ja valitun käyttäytymisen vaikutusta. Tarina on sosiaalisten tilanteiden ”kuivaharjoittelun” väline, jossa aito tilanne kohdataan ennakkoon, tehdään tutummaksi ja turvallisemmaksi. Sosiaalinen tarina toimii tilanteessa muistin apuvälineenä ja se auttaa keskittymään tilanteeseen. Tarinan avulla on helppo käsittää, milloin tilanne alkaa ja milloin se loppuu. Näin asiaan liittyvä kyseleminen, epävarmuus ja levottomuus saadaan hälvenemään. (Heikura-Pulkkinen & Kujanpää 2006: 16.)

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Emme löytäneet juuri omaan aihealueeseemme suoraan liittyviä muita tutkimuksia, joissa olisi tutkittu tai toteutettu oman opinnäytetyömme kaltaista. Monet julkaisut kartoittivat tai tekivät suunnitelmia kuinka kehitysvammaisten vapaa-aikaa voitaisiin saada mielekkäämmäksi, mutta itse vapaa-ajan toiminnan toteutumisen tutkiminen käytännön tasolla puuttui.

Satu Vähäyjylkkä (2010) Keskipohjanmaan ammattikorkeakoulusta on tehnyt opinnäytetyön kehitysvammaisten asumispalveluyksikön vapaa-ajan kehittämistyön, jonka tuloksena syntyi vapaa-ajan toimintasuunnitelma.

Piia Nyholm ja Nina Penttinen (2009) ovat tutkineet CP-vammaisten lasten (6- 15 v.) vapaa-ajanviettoa ja toiveita. He halusivat korostaa CP-vammaisen lapsen vapaa-ajan vieton tärkeyttä ja lapsen oman mielipiteen esille tuomista. Opinnäytetyö on ollut osa ”Liiku, opi ja osallistu - projektia 2007- 2011.

Anne Välimäki (2008: 14 - 15) käsittelee, Äkkiä tanssilattialle - pyörätuolitanssi tuottaa hyvää oloa nimisessä opinnäytetyössään muun muassa vaikeavammaisen harrastuksiin osallistumista sekä osallistumisen esteitä ja toteaa, että vaikeavammaisen osallistumista erilaisiin tapahtumiin, harrastuksiin ja kulttuuriharrastuksiin rajoittaa varsinkin henkilökohtaisen avustajan puuttuminen sekä kuljetuspalveluiden puuttuminen. Erot eri paikkakuntien harrastusmahdollisuuksien välillä on suuria, eikä kaikilta paikkakunnilta löydy ollenkaan vammaisille soveltuvaa harrastustoimintaa.

Leena Matikan (2000: 83) on toimittanut julkaisun, joka käsittelee subjektiivisen hyvinvoinnin asteikon kehittämistä kehitysvammaisten palvelujen laadunarviointiin. Matikka kertoo kirjassaan muun muassa siitä, kuinka vaikeaa kehitysvammaisten haastattelua on tehdä saadakseen luotettavia tuloksia. Koska kehitysvammaisilla on vahvempi taipumus vastata myöntävästi tai reagoida myös ”kielteisesti” riippumatta kysymyksen sisällöstä, joten tämä aiheuttaa helposti ongelmia kysymysten muotoiluun. Matikka toteaa kirjassaan, että kehitysvammaisten elämänlaatu tutkimuksissa korostuvat itsemääräämisoikeus ja valinnanmahdollisuudet, jotka muille ihmisille ovat usein itsestään selviä.

Leena Matikka (1991) on tutkinut lievemmin sekä vaikeimmin kehitysvammaisten elämälaatua. Näissä tutkimuksissa hän kartoitti mm. kehitysvammaisen harrastustoimintoja ja niiden toteutumista.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen kulku

Mietimme, että haluaisimme tehdä opinnäytetyön Eteva-kuntayhtymälle. Ajatuksena oli, että sekä me itse, että työpaikkamme hyötyisi siitä. Siten opinnäytetyö sai alkunsa yhteistyön tuloksena erään Eteva-kuntayhtymän asumisyksikön esimiehen kanssa. Kävimme 2011 maaliskuussa keskusteluja kehittämistyön luonteesta kyseisen yksikön esimiehen kanssa. Allekirjoitimme asumisyksikön esimiehen kanssa sopimuksen toimeksiantona tehtävästä opinnäytetyöstä 9.3.2011. Sen jälkeen työmme ohjaaja koulun puolesta vahvisti aiheemme. Laadimme ja toimitimme Eteva-kuntayhtymän tutkimustoimikunnalle tutkimuslupahakemuksen sähköpostitse 24.5.2011. Tutkimustoimikunta pyysi tarkennusta hakemukseemme 27.5.2011. Toimitimme pyydetyt tarkennukset sähköpostitse 28.7.2011. Tutkimustoimikunnan puheenjohtaja myönsi kehittämistyöllemme tutkimusluvan sähköpostitse 5.8.2011.

Opinnäytetyön kohteena oleva autetun asumisen yksikkö sijaitsee Etelä- Suomessa ja toimii Eteva-kuntayhtymän alaisuudessa. Paikkakunnalla jossa ryhmäkoti sijaitsee, toimii kahdeksan asumispalveluyksikköä ja lisäksi on muutamia tukiasuntoja.

Asukkaat jotka olivat kehittämistyön kohderyhmänä, olivat toimintakyvyiltään hyvin eritasoisia. Heillä oli puutteita puheen ymmärtämisessä sekä tuottamisessa, ilmaisukyvyssä, fyysisessä toimintakyvyssä sekä motoriikassa. Keskittymistaidoissakin oli eroja, yhden keskittymiskyky esillä olevaan asiaan oli hetkellinen ja toisen pitkäkestoisempi. Myös asukkaiden sosiaalisissa toimintakyvyissä ja sosiaalisissa taidoissa oli huomattavia eroja. Ymmärsimme pian että, puhetta korvaavien sekä puhetta tukevien kommunikointikeinojen käyttö oli ensiarvoisen tärkeää, jotta saisimme kehitysvammaisen oman äänen kuuluviin.

Kohderyhmämme ryhmäkodin asukkaiden arki muodostuu pääsääntöisesti niin, että arkisin he lähtevät kouluun, päivä- tai työtoimintaan kello 8 - 9 aikaan ja palaavat ryhmäkotiin kello 15 - 16 välillä, viikonloput ja illat ovat vapaa-aikaa.

Haastateltujen anonymiteetin suojaamiseksi emme kerro opinnäytetyössä heidän sukupuoltaan, emmekä kuvaile tarkemmin heidän diagnoosejaan, emme kerro

myöskään paikkakuntaa emmekä ryhmäkodin nimeä. Saatekirjeestä, joka on liitteenä, olemme peittäneet tunnistettavat nimet. Asukkaiden nimien sijaan käytämme heistä nimityksiä asukas tai haastateltava A, B, C ja D. Ryhmäkodissa asuvasta kehitysvammaisesta käytämme asukas nimitystä. Työmme valmistuttua hävitimme asianmukaisesti kaikki haastatteluisia ja toiminnan aikana tekemämme muistiinpanot.

5.2 Kehittämistyön tavoitteet

Toikko & Rantasen (2009: 14) mukaan kehittäminen nähdään usein konkreettisena toimintana ja sillä tähdätään jonkin selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseen. Tiedon käyttökelpoisuus on yleensä keskeistä kehittämistoiminnassa, koska pyritään kehittämään jotakin palvelua, tuotetta, organisaatiota tms. (Toikko & Rantanen 2009: 156.) Kehittämistoimintaa kuvataan ennen kaikkea sosiaalisesti prosessiksi, koska se edellyttää ihmisten aktiivista osallistumista ja vuorovaikutusta. Kaikessa kehittämistoiminnassa korostetaan nykyisin osallisuuden merkitystä. (Toikko & Rantanen 2009: 89.)

Tehtävämme oli kehittää ryhmäkodissa asuvien kehitysvammaisten ryhmäkodin ulkopuolella tapahtuvia vapaa-ajan toimintoja. Tarkoituksena oli antaa kehitysvammaiselle aikuisille mahdollisuus löytää sekä toteuttaa hänen oman toiveensa mukainen vapaa-ajanviettomuoto. Yksilöllisen toiveen mukaista vapaa-ajantoimintaa toteuttamaan suunnittelimme myös YKS-työvälineen: ”Vapaa-aikanani minä...”.

Halusimme selvittää, saisimmeko kehitysvammaisen oman äänen oikeasti kuuluviin vapaa-ajan osalta. Tarkoituksenamme oli parantaa aikuisen kehitysvammaisen elämälaatua tuomalla iloa ja sisältöä vapaa-aikaan hänelle mielekkäällä toiminnalla.

Tutkimuskohteenamme olevassa ryhmäkodissa kaikille asukkaille oli aloitettu yksilökeskeisten suunnitelmien laatiminen, mutta ne olivat vielä keskeneräisiä. Tässä kehittämistyössämme emme tutkineet ryhmäkodissa jo aloitettujen yksilökeskeisten suunnitelmien toteutumista, vaan niiden yksilöllisten toiveiden toteutumista, mitkä tulisivat esille asukkaille tekemissämme haastatteluisia.

5.3 Suorittamistapa

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen kehittämistyö. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteena olevia ilmiötä tutkittavien näkökulmasta, sen vuoksi tutkimus kohdistuu laatuun, ei määrään. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 150.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa tapauksia käsitellään ainutlaatuisina. Luonteeltaan tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. (Hirsijärvi ym. 2005: 155.) Yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Edellä mainittuja voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 71.)Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin. Vaan siinä pyritään muun muassa kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa sekä antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2011: 85.)

Kehittämistyön kohderyhmämme kehitysvammaisten ikäjakauma sijoittui 24 - 47 vuoden välille. Koska he ovat aikuisia, emme tarvitse vanhempien lupaa. Lähetimme haastateltavien edunvalvojille saatekirjeen, jossa kerroimme kehittämistyöstämme.

Haastattelut suoritimme ryhmäkodissa asukkaiden omissa huoneissa, alkuhaastattelut tammikuun alussa ja loppuhaastattelut maaliskuun alussa 2012. Toiminnan toteutukset alkoivat tammikuun puolen välin jälkeen. Ryhmäkodin ulkopuolella tapahtuneiden toiveiden toteutusympäristöt tarkentuivat asukkaiden yksilöllisten teemahaastatteluiden myötä.

5.4 Haastattelu ja teemahaastattelu käsitteinä

Haastattelulla pyritään keräämään sellainen aineisto, jonka pohjalta voidaan luotettavasti tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä. Yksinkertaisimmillaan haastattelu voidaan määritellä keskusteluksi, jolla on ennalta päätetty tarkoitus. Haastattelulla ja keskustelulla on monia yhtymäkohtia. Molempiin sisältyy kielellinen ja ei-kielellinen kommunikaatio, joiden avulla ajatukset, asenteet, mielipiteet, tiedot ja tunteet tulevat näkyviksi. Sekä keskustelussa, että haastattelussa molemmat osapuolet

vaikuttavat toinen toisiinsa, koska tilanteessa ollaan kasvotusten. Haastattelun ja keskustelun ero löytyy siitä, että haastattelu tähtää informaation keräämiseen ja on siis ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa, kun taas keskustelulla saattaa olla myös pelkkä yhdessäolofunktio. (Hirsijärvi & Hurme 2010: 41- 42.)

Haastattelun eduksi voidaan katsoa ennen kaikkea sen joustavuus. Suorassa vuorovaikutustilanteessa oltaessa haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sananmuotoa sekä käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. Haastattelun joustavuus ilmenee myös siinä, että kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. Haastattelun tärkein asia on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. Haastattelun etuihin kuuluu myös se, että haastatteliija voi toimia samalla myös havainnoitsijana, eli muistiin voi kirjoittaa paitsi sen, mitä sanotaan, myös miten se sanotaan. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 73.)

Kehitysvammaisia haastateltaessa on kiinnitettävä erityisesti huomiota haastattelijan pätevyyteen sekä haastattelutilanteen häiriöttömään ilmapiiriin, haastateltavan ja haastattelijan väliseen luontevaan vuorovaikutukseen sekä haastateltavan mielenkiinnon ylläpitämiseen mahdollisimman luotettavan tiedon saamiseksi. Suunniteltaessa haastattelulomaketta on erityisesti pidettävä mielessä, että strukturoidun haastattelun avulla kerättävä tieto voi vääristyä. Vääristymistä voi aiheuttaa muun muassa se, että henkilö ei ymmärrä hänelle esitettyä kysymystä, sillä tavalla kuin on tarkoitettu tai hän voi ymmärtää asian väärin tai ei ollenkaan. (Matikka 2000: 29- 30.)

Väärinymmärryksen syitä voivat olla esimerkiksi kysymyksen muotoilu ja käsitteet. Kehitysvammaisen ei aina vastaa myöskään kysymykseen totuudenmukaisesti. Hänen vastauksensa voi olla myönteinen tai kielteinen sisällöstä riippumatta tai hän vastaa niin kuin luulee olevan ”oikein” tai luulee haastattelijan odottavan. Toisaalta hän voi vastata kysymykseen, vaikkei hänellä olisi tietoa tai mielipidettä kysyttävästä asiasta. Kehitysvammaisen voi myös jättää vastaamatta siksi, ettei hän halua kertoa asioista, ei ymmärrä tai kysymys koskee asiaa, jota hän ei tunne omakohtaisesti. Matikan mukaan myöntövyysilmiötä on todettu esiintyvän useammin kehitysvammaisten haastatteluissa. (Matikka 2000: 30.)

Teemahaastattelun eduksi voidaan mainita se, ettei se sido haastattelua tiettyyn leiriin, kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen, eikä se ota myöskään kantaa haastattelukertojen määrään, eikä siihen miten ”syvälle” aiheen käsittelyssä uppoudutaan. Nimenä teemahaastattelu kertoo siitä, mikä haastattelussa on kaikkein oleellisinta, nimittäin sen, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu kulkee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä tuo tutkittavien äänen kuuluviin ja vapauttaa pääosin haastattelun tutkijan näkökulmasta. Teemahaastattelun avulla huomioidaan ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. (Hirsijärvi & Hurme 2010: 48.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat tiedossa. Strukturoitu haastattelu eroaa puolistrukturoidusta siten, että siinä kysymyksillä on tarkka muoto ja järjestys. (Hirsijärvi ja Hurme 1995: 16.) Teemahaastattelussa periaatteisiin kuuluu, että kaikki kysymykset ovat tyypistä riippumatta avonaisia. Vaikka teemahaastattelun erityispiirteenä on joustavuus ja kysymysmuodon väljyys, on kuitenkin erittäin tärkeää, että jo suunnitteluvaiheessa pyritään mahdollisimman yksityiskohtaisesti selvittämään omia aikomuksia, pyritäänkö saamaan selville tosiasiat vai arvostustyyppiset seikat. Vastaajaa voi ohjata oikeaan suuntaan esittämällä kysymyksiä uudelleen tai esittämällä tarkentavia kysymyksiä. (Hirsijärvi & Hurme 2010: 44 - 45.) Yhdistämällä haastattelu, havainnointi ja erilaiset aineistonkeruumenetelmät saadaan usein hyvinkin hyvä ja monipuolinen kooste tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 81.)

Koska tutkimusta edeltävä suunnittelu on ensiarvoisen tärkeää, suunnittelimme haastatteluteemat sekä haastattelukysymykset tarkasti. Pyrkimyksemme oli saada selville tosiasiallista tietoa asukkaiden toiveista. Halusimme sellaisen aineiston, jonka pohjalta voisimme tehdä vapaa-ajan toiveita ja niiden toteumista koskevia luotettavia päätelmiä.

Varsinaisiksi haastattelukysymyksiksi muodostuivat seuraavat:

1. Tiedätkö mitä on vapaa-aika?
2. Mitä haluaisit vapaa-aikanasi tehdä?

3. Mikä tekeminen olisi kaikkein kivointa?

Lisäksi käytimme avoimia kysymyksiä jos asukas ei ymmärtänyt kysymäämme tai itse kaipasimme lisätietoja haastateltavalta. Kuvalliseen haastattelurunkoon emme laatineet yksityiskohtaista kysymysluetteloa, vaan teimme teema-aiheluettelon. Pohdimme myös miten saisimme valitulta kohdejoukolta tarvittavan informaation parhaiten.

Kuvallisen haastattelurungon teimme mukaillen Wikipedian harrastusluokittelua. Päädyimme valitsemaan vain viisi pääteemaa, ettei haastateltaville tulisi liian paljon asioita käsiteltäväksi. Kehitysvammaisilla on usein vaikeuksia käsitellä ja hahmottaa asioita, jos niitä on liikaa. Viidestä vaihtoehdosta oli helpompi valita ja jos haastateltava ei löytänyt näistä viidestä teemasta mieleistä, näytimme teemoja lisää lisäkuvista. Kuvallisen haastattelurungon laadimme PCS-kuvien avulla ja lisäsimme tekstin kuvien yläreunaan (liite 3). Haastattelurungossa oli viisi pääaihepiiriä, joiden teemat olivat eläimet, paikka, musiikki, käsillä tekeminen ja liikunta. Jokaisen teeman alla oli lisäkuvia, joista voi valita varsinaisen kiinnostuksensa kohteen. Tarkentaviin, avoimiin kysymyksiin valitsimme KYLLÄ- ja EI-kortit, niiden selkeyden takia. Lisäksi päätimme käyttää AACi-kansion kuvia lisäapuna tarvittaessa. Liitteenäoleva haastattelurunko on pienennetty ja muokattu versio varsinaisesta haastatteluversiosta, eikä mukana ole kaikkia haastattelussa käytettyjä kuvia. Tämä on tehty tilan säästämiseksi varsinaisessa opinnäytetyössä. Haastattelurungosta selviää kuitenkin pääperiaate siitä, millaisia kuvia on käytetty varsinaisessa haastattelutilanteessa.

Tutustuimme kohdejoukon taustatietoihin ja koska kohdejoukkomme kehitysvammaiset olivat taidoiltaan ja kyvyiltään hyvin erilaisia, määräytyi haastattelumenetelmiksi vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät. Sen jälkeen sovimme haastattelujen ajankohdat sekä haastattelupaikat. Haastattelupaikoiksi valitsimme jokaisen oman huoneen, koska siellä kommunikaatio olisi mahdollisimman häiriötöntä. Päätimme myös, että haastatteluun varataan niin paljon aikaa kuin tarvitaan. Haastattelua tehdessä toinen haastatteli ja toinen kirjasi haastattelutilanteesta ylös mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa. Emme käyttäneet nauhuria emmekä videointia, koska mielestämme ne olisivat häirinneet haastattelutilannetta jos kehitysvammaisen huomio olisikin keskittynyt laitteen tarkkailuun liikaa haastattelun sijasta. Päätimme myös, että haastattelutilanteessa

otamme mahdollisimman hyvän kontaktin haastateltavaan, pidämme haastattelutilanteen rauhallisena, annamme haastateltaville mietintäaikaa tarpeen mukaan sekä tarkkailemme ja havainnoimme heidän sanatonta viestintäänsä, eleitä ja ilmeitä.

5.5 Tutkimusaineiston keruu

Perehdyimme asukkaiden taustatietoihin käyttäen hyväksi ryhmäkodilla olevia kirjallisia ja sähköisiä asukasdokumenteja. Selvitimme asukkaiden vapaa-ajan toiveet haastatteleamalla heitä yksilöllisesti teemahaastattelun keinoin, käyttäen tarvittaessa apuna erilaisia kommunikoinnin keinoja ja apuvälineitä.

Yksilöllisten teemahaastattelujen jälkeen tutkimme haastatteluissa kirjattua aineistoamme ja selvitimme tästä aineistosta, mikä olisi kunkin haastatellun mahdollinen vapaa-ajan toive sekä sen toteutustapa perusteltuna. Toiminnallisen osuuden jälkeen analysoimme sen aikana kirjaamamme päiväkirja-aineiston. Päiväkirjaan oli kirjoitettu jokaisesta toimintakerrasta mitä tehtiin, milloin tehtiin, sekä arviointia ja pohdintaa miten toiminta meni.

Kartoitimme, kuinka jatkuvuus voitaisiin turvata jatkossa asukkaan niin halutessa, mietittiin keinoja, joilla voidaan turvata edistävät tekijät ja poistaa esteet toiveen toteutumiseksi. Tehtävän edetessä sekä suorittamisen vaiheessa kertyi pääosa raporttiin tulevasta aineistosta.

5.6 Aineiston analysointi ja käsittely

Tutkimusaineiston analysointi voidaan tehdä monella eri tavalla, mutta pääperiaatteena on valita sellainen analyysitapa, jonka avulla saadaan parhaiten vastaus tutkimustehtävään (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2005: 212). Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää laadullisessa tutkimuksessa ja sitä voi pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 91). Kun käytetään sisällönanalyysiä menettelytapana aineistoa analysoitaessa, voidaan dokumentteja analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentti voidaan ymmärtää hyvinkin väljässä merkityksessä. Dokumentteina

voivat toimia esimerkiksi kirjat, artikkelit, päiväkirjat kirjeet, haastattelu, puhe, keskustelu tai mikä tahansa kirjallisessa muodossa oleva dokumentti.(Tuomi & Sarajärvi, 2011: 103.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa yhdistelemällä käsitteitä, saadaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysin perusta on tulkinta ja päättely, joka etenee empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 112.)

Tutkimusaineiston analyysissä käytimme apuna teemahaastattelun runkoa, haastattelukysymyksiä, jotka olimme tehneet ennen haastatteluja ja toiminnallisessa osuudessa sekä alku- ja loppuhaastatteluissa kirjoitettuja päiväkirja-aineistoja. Ensimmäisen tutkimuskysymykseen käytimme kyllä – ei -vaihtoehtoja. Ne oli helppo ryhmittää, ja niistä selvisi, ymmärtääkö asukas vapaa-ajan merkityksen.

Toinen tutkimuskysymys oli luokiteltu eri teemojen mukaan PCS–kuvien avulla, josta tulkitsimme asukkaan toivoman teeman. Sen jälkeen ryhmittelimme aineiston aihepiirien mukaan ja esitimme kolmannen kysymyksen käyttämällä tarkentavia PCS–kuvia. Näin analysoimme asukkaan näyttämän kuvallisesti toivomansa harrastuksen. Saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme sanallisesta sekä kuvallisesta aineistosta.

Kaikissa kysymyksissä käytimme apuna myös tarkentavia avoimia kysymyksiä, joilla varmistimme, että asukas oli ymmärtänyt asian ja saanut varmasti oman äänensä kuuluviin. Avoimet kysymykset litteroitiin alleviivaamalla teemoihin liittyvät asiat. Ryhmittelimme niistä saadun aineiston aihepiirien mukaan ja poistimme turhat kohdat. Keskityimme analysoinnissa teoreettiseen viitekehukseen, yksilöllisyyteen sekä voimaantumiseen.

5.7 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulisi aina jotenkin myös arvioida. Luotettavuus kysymys liittyy tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin sekä tutkimustuloksiin. (Hirsijärvi, Remes ja Sajavaara 2005: 217; Toikko & Rantanen 2009: 121.) Kaikki haastateltavat ovat ainutlaatuisia yksilöitä ja jokaisella on takanaan erilainen elämäntarina, eikä kahta samanlaista elämäntarinaa ole. Toisaalta

mittaustulokset voivat vaihdella haastattelijoiden mukaan, koska jokainen haastattelu on aina ainutkertainen ja siten haastattelijansa näköinen. Ihmisten käyttäminen tiedonkeruu elementtinä laadullisessa tutkimuksessa on hyvin tavallista, kuten sekini, että tutkijalla on usein luottamus omiin havaintoihin ja keskusteluihin tutkittavan kanssa. (Hirsijärvi ym. 2007: 160.) Neutraali ja puolueeton suhtautuminen tutkittavaan ryhmään olivat ensi arvoisen tärkeitä asioita, jotta emme kuljettaisi mukamme oletuksia ja ennakko-odotuksia haastateltavien suhteen jotta tutkimuksen luotettavuus ei kärsisi.

Kvalitatiivisen tutkimuksen erityispiirteeksi mainitaan se, että tutkimusjoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotantaa käyttäen. (Hirsijärvi ym. 2007: 160.) Validiudella tarkoitetaan pätevyyttä ja se liittyy myös tutkimuksen arviointiin. Pätevyydellä tarkoitetaan mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä, mitä on ollut tarkoituskin mitata tehdyssä tutkimuksessa. (Hirsijärvi ym. 2005: 226 – 227.)

Määrällisen tutkimuksen luotettavuuteen liitetään reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet, mutta laadullisessa tutkimusorientaatiossa käytetään usein luotettavuuden käsitettä. Kehittämistoiminnassa luotettavuus on ennen kaikkea kuitenkin käyttökelpoisuutta. Ei riitä, että kehittämistoiminnan yhteydessä saatu tieto on todenmukaista, vaan sen tulee olla hyödyllistä. Laadullisen tutkimuksen kysymykset reliabiliteetista ja validiteetista pyritään korvaamaan vakuuttavuudella. Kehittämistoiminnan luotettavuuteen liittyy monenlaisia ongelmia. Esimerkiksi samanlaisen ryhmäprosessin aikaansaaminen toisen ryhmän kanssa ei ole koskaan itsestäänselvyys, vaikka ryhmän ulkoiset olosuhteet ja ryhmän tehtävänanto olisivat samanlaisia. Tutkijan on vakuutettava tekemällä näkyväksi tutkimusta koskevat valinnat ja tulkinnat. (Toikko & Rantanen 2009: 121 – 123.)

6 RAPORTTI

6.1 Kohderyhmän valinta

Olemme molemmat työskennelleet Eteva–kuntayhtymän palveluksessa melkein kaksikymmentä vuotta. Molemmilla on kokemusta ohjaajan työstä niin asumispalveluissa kuin työ- ja päivätoiminnassakin. Miettiessämme alkuvuodesta 2011 aihetta tulevaan opinnäytetyöhömmä tiedustelimme asumispalveluiden

esimieheltä vinkkejä mahdollisista opinnäytetyön aiheista, jotka voisivat hyödyntää työpaikkaamme ja meitä opinnäytetyön tekijöinä. Keskusteluissa hänen kanssaan, esille nousi useita opinnäytetyön aiheita. Lopulta päädyimme yhdessä tähän tekemäämme aiheeseen ja sopimus opinnäytetyön tekemisestä toimeksiantona allekirjoitettiin 9.3.2011. Työmme ohjaaja koululta vahvisti aiheemme maaliskuun loppupuolella.

Asumispalveluiden esimies osoitti meille kehittämistyöhön osallistuvan ryhmäkodin. Valitaan vaikutti myös se, että emme halunneet kumpikaan tehdä opinnäytetyötä omissa työpisteissämme. Olemme nähneet käytännössä, miten vaikeimmin vammautuneet jäävät joskus niin sanotuiksi väliinputoajiksi eikä heidän yksilöllisyyttään aina voida tai osata huomioida tarpeeksi hyvistä aikomuksista huolimatta. Monesti tähän seikkaan vaikuttavat kommunikointivaikeudet.

6.2 Menetelmät ja työtavat perusteluineen

Istuimme alas pohtimaan ja ideoimaan yhdessä mitä kaikkea voi tehdä oman kodin ulkopuolella vapaa-aikana. Siitä listasta tuli pitkä. Jokaisen asukkaan lähtötilanteen selvitimme perehtymällä kunkin asukkaan taustatietoihin. Taustatiedoista selvisi kunkin asukkaan yksilölliset kommunikointimenetelmät. Sieltä selvisi myös kullekin asukkaalle ominaiset erityispiirteet, vahvuudet, rajoitteet, pelot ja sairaudet, jotka tulisi ottaa huomioon turvallisessa vapaa-ajanvietossa.

Toisella tapaamisella rajasimme listaa kohderyhmästämmme keräämämme esitiedon perusteella. Pitkä kokemuksemme kehitysvammaisten parissa voi tässä kohtaa olla estävä tekijä, mikäli emme osaa ajatella avoimesti ja ennakkoluulottomasti. Sorrutaan helposti ohjaamaan ja tukemaan kehitysvammaisia perinteisten harrastusten ja vapaa-ajanviettomuotojen pariin, niiden joiden tiedetään toimivan. Työmme luonne, opinnäytetyö velvoittaa kohtamaan ja käsittelemään asioita neutraalisti, puolueettomasti, ilman ennakkoluuloja ja ”musta tuntuu” -asennetta. Työstimme kumpikin tahoillamme haastattelun runkoa lähdemateriaalia hyväksikäyttäen.

Haastattelukysymysten sekä haastattelurungon muotoilu oli haastavaa. Mietimme miten saisimme mahdollisimman kattavat kysymykset ja kuvat, jotka samalla olisivat selkeitä ja yksinkertaisia eikä niitä olisi liikaa, koska kohderyhmämme

ymmärtämistasoissa oli huomattavia eroja. Liian moni vaihtoehto voi aiheuttaa hämmennystä joka vaikuttaa siihen, että asukas kyllästyy, turhautuu tai ahdistuu haastattelutilanteessa.

Kun olimme tutustuneet erilaisiin lähdeaineistoihin ja pohtineet niiden pohjalta, muotoilimme haastattelukysymyksiksi ja haastattelun rungoksi alla olevat.

1. Tiedätkö mitä on vapaa-aika?
2. Mitä haluaisit vapaa-aikanasi tehdä?
3. Mikä tekeminen olisi kaikkein kivointa?

Lisäksi käytimme avoimia kysymyksiä, jos asukas ei ymmärtänyt kysymäämme tai itse kaipasimme lisätietoja haastateltavalta. Haastattelurungon teemat muokkasimme käyttäen apuna Wikipedian harrastusluokitusta. Kuvallisen haastattelurungon laadimme PCS-kuvien avulla ja lisäsimme tekstin kuvien yläreunaan (liite 3). Rungossa on viisi pääaihepiiriä, joiden teemat ovat eläimet, paikka, musiikki, käsillä tekeminen ja liikunta. Jokaisen teeman alla on lisäkuvia, joista voi valita varsinaisen kiinnostuksensa kohteen. Tarkentaviin, avoimiin kysymyksiin valitsimme KYLLÄ- ja EI-kortit, niiden selkeyden takia. Lisäksi päätimme käyttää AACi-kansion kuvia lisäapuna tarvittaessa. Haastattelurunko on pienennetty ja muokattu versio varsinaisesta haastatteluversiosta, eikä mukana ole kaikkia haastattelussa käytettyjä kuvia Haastattelurungosta selviää kuitenkin pääperiaate siitä, millaisia kuvia on käytetty varsinaisessa haastattelutilanteessa.

Sovimme yhteiset pelisäännöt haastattelutilanteeseen: - rauhoitamme haastattelutilanteen, jotta asukkaalla on mahdollisimman hyvä olla. Annamme asukkaalle aikaa vastata (kiireettömyyden tunteen luominen), sekä huomioimme sanattoman viestintämme (positiivisuus, eleet, ilmeet).

Asukkaiden yksilölliset temahaastattelut tehtiin viitenä iltana, ja kestoiltaan ne olivat 15- 45 minuuttia. Yksilöhaastattelua varten teimme työnjaon, toinen haastattelee ja toinen kirjaa haastattelun aikana muistiinpanoja. Näin tehty taltiointi ei tietenkään sisällä keskusteluja kokonaisuudessaan, vaan keskittyy ydinkohtiin. Muistiinpanojen pohjalta koostimme yhteenvedon mahdollisimman sanatarkkoine lainauksineen. Asukkaiden alkuhaastattelujen jälkeen analysoimme saamamme aineiston.

6.3 Tietoperusta ja teoreettinen viitekehys

Yksilökeskeisen suunnitelman (YKS) periaatteiden ja lähtökohtien mukaisesti kehittämistyöhön osallistuneet asukkaat tulivat päätelmiemme mukaan yksilöllisesti kuulluksi, ja he saivat aidosti äänensä kuuluviin. Toteuttamamme toiminta mahdollisti asukkaille niitä vapaa-ajanvietto tilanteita, joita he itse olivat valinneet. Myönteisyydessään ja kannustavuudessaan ne edistivät heidän osallisuuttaan ja osallistumistaan sekä siten heidän voimaantumistaan. Kuten teoriaosuudessa mainitaan, niin toista ihmistä ei voi voimaannuttaa, mutta sitä voi tukea.

Toimintamme toteutettiin asukkaan itsenäisen ja yksilöllisen asumisen näkökulmasta, jossa asukas on päähenkilö, jota me tuemme. Asukkaiden osallistumista sekä osallisuutta ja siten voimaantumista tuki se, että he saivat tehdä valintoja sekä päätöksiä. Valinnat tehtiin ryhmitellyistä teemoista, jonka jälkeen vielä tarkennettiin aihepiirit. Asukas oli itse valinnut, mitä toimintaa hän eniten halusi, joten uskomme, että se tuki asukkaan itseluottamusta, pystyvyyttä ja osallisuuttaan. Osallisuus on myös kuulumisen ja mukanaolon tunnetta. Tähän ajatukseen päädyimme siksi, että he ymmärsivät, että heidän valinnoillaan oli merkitystä. Tämä taas mahdollisti sen, että toiminnallisen osuuden ajalla, heillä oli mahdollisuus myös sosiaaliseen osallisuuteen, joka vaikuttaa positiivisesti asukkaan hyvinvointiin.

Yksilökeskeisessä suunnitelmassa sanotaan, että YKS antaa työkaluja kehitysvammaisen elämänlaadun parantamiseen sekä henkilön oman äänen ja mielipiteiden aitoon kuulemiseen. Tämä ei olisi onnistunut ilman erilaisia lähestymistapoja ja vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä. Asukkaiden voimaantumista tuki vielä meidän kuunteleva ja tukeva asenne, joka näkyi muun muassa siinä että, emme hoputtaneet heitä missään vaiheessa. Toiminnan aikana annoimme heille työskentelyrauhan, emme puhuneet tai kyselleet häiritsevästi mitään. Tarpeen vaatiessa kysyimme kuitenkin ensin heidän mielipidettään asioista.

Teemahaastattelun ja toiminnan toteutuksen jälkeen teimme jokaiselle asukkaalle YKS:an työkalun nimeltään: Vapaa-aikanani minä xx. Tähän laitoimme asukkaan valokuvan sekä vapaa-ajan toiveen, jota olimme järjestäneet. Toimintapaikan yhteystiedot ym. tarvittavan, että toimintaa olisi helppo jatkaa. Lisäsimme siihen myös haastattelun aikana tulleet muut toiveet. Olimme kysyneet jokaiselta asukkaalta

sopiiko heille, että teemme YKS–työkalun heidän vapaa-ajan toiveistaan ja jokainen vastasi kyllä-vaihtoehdon. Kun olimme tehneet ne valmiiksi, kävimme ne asukkaiden kanssa vielä läpi, että he myös hyväksyvät ne omalta osaltaan.

Toimintamme oli myös Eteva–kuntayhtymän toiminta-ajatuksen mukainen, koska tuimme asukkaita heidän omassa elämässään ja yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä. Tämä toteutettiin järjestämällä asukkaalle toimintaa yksilöllisenä palveluna siellä missä muukin väestö käy.

6.4 Asukkaiden alkuhaastattelut

Haastattelimme neljää ryhmäkodin asukasta ennalta sovittuina aikoina. Olimme jo suunnitteluvaiheessa päättäneet, että haastattelut suoritetaan heidän omissa huoneissaan siksi, että paikka olisi mahdollisimman häiriötön. Näin toimien saisimme luotua mahdollisimman mukavan ja otollisen ympäristön haastattelutilanteelle ja vuorovaikutuksen muodostumiselle, kun paikka oli tuttu ja turvallinen. Haastattelutilanteet aiheuttivat helposti rajoitteita vuorovaikutukselle ja sen kululle, johtuen haastattelun ”virallisuudesta”.

Osalla asukkaista oli kommunikointivaikeuksia (yksi oli puhumaton, yksi vain yksittäisiä sanoja käyttävä ja yksi vain lyhyitä lauseita käyttävä). Puheen sisällön ymmärtäminen tuotti myös ajoittain vaikeuksia kahdelle haastatellulle, johtuen heidän kehitysvammaisuuden asteestaan. Haastattelijalta nämä seikat vaativat paljon havainnointia sekä ne asettivat haasteita sisällön tulkintaan, vaikka apuna oli paljon kommunikoinnin apuvälineitä. Olemme harjaantuneita erilaisten puheen apuvälineiden, eleiden, ilmeiden ja ruumiinkielen käytössä työkokemuksemme ja koulutuksemme ansiosta, mutta silti haastattelu oli joidenkin osalta hieman haastavaa, johtuen yllämainituista seikoista. Tähän vaikutti osaltaan myös se, ettemme tunne haastateltuja tarpeeksi hyvin, kuten ryhmäkodin oma henkilökunta.

Alkuhaastatteluissa kävi ilmi, miten vaikeaa voi olla asukkaan oman mielipiteen esille saaminen. Toisaalta ei ole ihme jos asukas ei heti tiedä mitä haluaa, niin voi käydä kohtalaisen helposti kenelle vaan. Voi olla myös niin, että kun ei ole välttämättä jotain asiaa koskaan edes kokeillut, eikä siten voi tietää onko se kivaa vai ei. Toisaalta myös valitsemiseen ja oman halun ilmaisuun täytyy harjaantua.

Yksi ryhmäkodin asukas ei halunnut osallistua kehittämistyöhön. Yritimme kahteen eri kertaan haastatella häntä, mutta hän ilmaisi hyvin selkeästi, ettei halua tulla haastatelluksi. Kunnioitimme asukkaan omaa tahtoa ja itsemääräämisoikeutta. YKS:n kulmakiviä ovat asukkaan oman mielipiteen ja tahdon kunnioitus.

Jokaiselle haastateltavalle kerrottiin aluksi haastattelun kulku. Kerroimme, että näytämme erilaisia kuvia ja kysymme kysymyksiä joihin haluaisimme hänen vastaavan. Kerroimme myös, että toinen meistä kysyy ja toinen kirjoittaa ylös, mitä hän meille vastaa.

Haastatteluihin olimme varanneet aikaa niin paljon kuin olisi tarvetta. Pääasia oli, että asukkaat saivat rauhassa miettiä vastauksiaan. Näin he saivat tehdä yksilöllisiä valintoja sekä he saivat äänensä kuuluviin. Neljän haastatteluun suostuneen asukkaan haastattelut olivat kestoltaan 15- 45 minuuttiin. Toiset olisivat jaksaneet puhua vaikka koko illan, kun taas vastaavasti toiset väsyivät jo 15 minuutissa.

Haastattelurungon laadimme PCS-kuvien avulla. Lukutaitoisia varten päätimme laittaa myös tekstin kuvien yläreunaan. Teemahaastattelurungossa (liite 3) oli viisi aihepiiriä, jotka olivat: eläimet, paikka, musiikki, käsillä tekeminen ja liikunta. Lisäksi meillä oli tarkentaviin avoimiin kysymyksiin kortit KYLLÄ ja EI, joita jokainen osasi käyttää.

Kun haastateltava oli valinnut viidestä aihepiiristä teeman, kysyimme tarkentavia kuvia käyttäen mikä olisi kivaa. Sitten pyysimme häntä nimeämään näistä kivoista asioista yhden kuvan, joka olisi kaikkein kivointa tekemistä. Osalle näytimme aihepiirin kuvia kaksi kerrallaan, ja asukas valitsi toisen. Näytimme samoja kuvia useamman kerran ja tarkkailimme, ottaako hän aina sen saman mieluisammaksi. Mikäli asukas ei löytänyt mitään, mitä olisi halunnut vapaa-ajallaan tehdä, käytimme AAC-kansiota, josta löytyi paljon lisää vaihtoehtoja. Esimerkiksi yksi asukas näytti AAC-kansiosta huuliharpun kuvaa. Näin menetellen saimme vastaukset kaikilta haastatteluun osallistuneelta.

6.4.1 Tiedätkö mitä on vapaa-aika?

Kaksi haastateltavista ymmärsi vapaa-aika käsitteen. Haastateltava A muun muassa kertoi seuraavaa: ”...silloin ei olla töissä..”, ”Kun tulen töistä luen lehtiä, katson rohkeita telkkarista ja Uunoa Espanjassa...”

Haastateltava B näytti KYLLÄ-korttia. Asian ymmärrys tarkistettiin vielä avoimilla kysymyksillä. Ollaanko vapaa-aikana töissä? Ollaanko silloin koulussa? Haastateltava B vastasi molempiin EI-korttia osoittamalla.

Kaksi haastateltavaa ei ymmärtänyt vapaa-aikakäsitettä.

Haastateltava C ei osannut valita kumpaakaan korttia, joten esitimme avoimia kysymyksiä. Ollaanko vapaa-aikana töissä? Ollaanko silloin koulussa? C ei osannut vastata kumpaankaan. Hän katseli vain ulos ikkunasta ja oli hiljaa, olemus kertoi, ettei hän tiennyt tiedä mistä puhuimme.

Haastateltava D:n ulkoinen olemus kertoi, ettei hän ymmärrä, mitä halutaan tietää. Jatkoimme kysymällä avoimia kysymyksiä: Ollaanko vapaa-aikana töissä? Ollaanko silloin koulussa? D ei edelleenkään osoittanut mitään merkkiä, että ymmärtäisi, mitä halutaan tietää. Hän katseli vain lattialle ja tutki kättään, haastattelijoita välillä nopeasti vilkaisten.

Haastateltava A:lle ja D:lle kerrottiin, että kun ihmisellä on vapaa-aika, silloin ei olla koulussa eikä töissä. Vapaa-aikana voi tehdä kaikkea mukavaa tai vaan olla.

6.4.2 Mitä haluaisit vapaa-aikanasi tehdä?

A. Haastateltava vastasi sanallisesti, joten teemahaastattelurunko ja tarkentavat lisäkuvat olivat vain tukena. Asioita joita A haluaisi tehdä, kertoo hän muun muassa näin: ”Haluaisin mennä taidemuseoon, olen käynyt siellä...”, ”Haluaisin piirtää...”, ”Haluaisin mennä akvaarioon katsomaan kaloja...”, ”Hesburgeriin syömään... shoppailla... rakastan vaatteita...”, ”... kattomaan autoja, mikroautoja...”, ”Teatteriinkin voisi mennä... elokuviin..”, ”...heittää huulta...”, ”Olen soittanut kitaraa, nyt se on rikki. Rumpuja haluaisin soittaa...”

*”...laulaa... mikkihuoneessa..”, ...mennä Venäjälle kulttuuria katsomaan...”,
 ”...uida kesällä..olen käynyt uimassa, mutta vesi pelottaa, kantapäät kastuu, en mene veteen, saunasta tykkään... pelkään avantouintia...*

- B. Haastateltava halusi vastata aakkostaulun avulla itsenäisesti sormeaan liikuttamalla, kun toinen haastattelijoista piti aakkostaulua hänen edessään. B vastaa kysymykseen, mitä haluaisi tehdä vapaa-aikanaan: *”En muista”*. Haastateltava B:tä pyydettiin miettimään ja valitsemaan osoittamalla teemahaastattelurungon viidestä PCS-kuvasta aiheet, jotka kiinnostavat. Haastateltava B valitsi sormella osoittaen ”eläimet”, ”paikka”, ”musiikki”, ”liikunta”. Tarkentaviin kysymyksiin siirryttiin uusien PCS-kuvien avulla. Häntä pyydettiin näyttämään osoittamalla mitkä kuvat ovat KYLLÄ. Hän osoitti jääkiekko-ottelu, sählyottelu, kirjasto, kissa, konsertti.

Onko vielä joku muu mikä kiinnostaa? B vastasi aakkostaulun avulla tähän, että *”tee”*. Asiaa tarkennettiin kysymällä, tarkoittaako hän kahvilaa? B vastasi *”kyllä”*. Sen jälkeen tarkistettiin kysymällä vielä uudestaan: Onko vielä joku mikä kiinnostaa ja haluatko nähdä vielä lisää kuvia? B vastasi KYLLÄ –kortilla. B:lle näytettiin AACi-kansion kuvia. Katseltuaan niitä hetken hän näytti rock-konserttikuvaa. Lopuksi tarkistettiin vielä kysymällä, että näyttäisikö hän ne kuvat mitä hän ei halua. B osoitti kuvia ”valokuvaus”, ”rummut”, ”keilailu”, ”vierailu”, ”kitara”, ”uinti”, ”tanssi”.

- C. Haastateltava katseli taas ikkunasta ulos, välillä haastattelijoita vilkuillen. Kysymys toistettiin, ja nyt hän katseli kuvia, muttei osoittanut millään tavalla, mikä kiinnostaisi tai ei. Siirryimme tarkentaviin kysymyksiin. Pyysimme, että hän kertoisi mikä olisi kivaa. PCS-kuvia osoitettiin yksi kerrallaan hänelle, ja toistimme kysymyksen ja pyysimme vastaamaan kyllä tai ei. Näin edettiin kuva kerrallaan, ja saimme seuraavanlaiset vastaukset. C osoitti kuvia, ”vierailu”, ”liikunta”, ”kävellä” ja ”taide”. Lisäksi hänelle näytettiin vielä AAC-kansion kuvia. Näistä kuvista hän osoitti lenkkeilyn, ulkoilun, rock-konsertin ja auton kuvaa. Vastaukset tarkistettiin pyytämällä C:tä osoittamaan ne kuvat, joita hän ei halua. C osoitti kuvia ”keilaus”, ”karaoke” ja ”eläimet”.

D. Näytimme haastateltavalle viittä PCS–kuvaa ja pyysimme osoittamaan ja/tai kertomaan vastauksen kysymykseemme. Hän katseli kuvia sivusilmällä, muttei vastannut mitään. Olemus kertoi, ettei hän oikein tiedä mitä häneltä odotetaan. Kysyimme sitten kuva kerrallaan: ”Onko tämä kivaa?”. Näin tehden hän ilmaisi mielipiteensä joko sanomalla tai osoittamalla kuvia, jos hän ei reagoanut mitenkään kyseiseen kuvaan, päätelimme, ettei se kiinnosta tai ole kivaa. D:tä kiinnostavat kuvat olivat ”..kahvila..”, ”..ravintola..”, *eläimet*, ”..pallo..”, ”..huuliharppu...”, *lenkkeily* ja *trampoliini*. D kertoi, että ”pallo” ”.. kahvi..”. Pyysimme häntä valitsemaan, hän ei halunnut valita, oli vain hiljaa ja pyöritteli päätään sivulta toiselle. Pyysimme häntä vielä katsomaan kuvia ja kertomaan mikä ei ole kivaa. Hän ei halua enää vastata, vaan näytti olemuksellaan ja käytöksellään, että nyt ei enää kiinnosta vastata mihinkään. Lopetimme haastattelun.

6.4.3 Mikä tekeminen olisi kaikkein kivointa?

Asukas A valitsi rummut kaikkein kivoimmaksi tekemiseksi. Asukas B valitsi kirjaston mieluisimmaksi tällä kertaa. Asukas C:lle tuli poikkeuksellisesti kaksi valintaa ulkoilu ja auto, koska hän ei osannut tai halunnut nimetä vain yhtä toivetta. Asukas D:lle tuli myös poikkeuksellisesti kaksi toivetta. Hän valitsi pallon ja kahvin, koska ei halunnut tai osannut nimetä, kumman ottaisi.

6.5 Toimintasuunnitelmien laatiminen asukkaiden toiveiden pohjalta

Kun aloimme suunnitella asukkaiden toiveiden toteutusta, joita he olivat haastatteluissa meille kertoneet, mietimme ensin jokaista haastateltua kokonaisuutena ja sitä mitkä olivat hänen mahdolliset taitonsa, kykynsä ja rajoitteensa liittyen toiveeseen. Yhdellä asukkaalla on liikuntavamma, ja hän käyttää pyörätuolia, yhdellä asukkaalla on myös rajoitteita liikkumisessa, mutta hän pystyy kävelemään jonkun verran, kahdella asukkaalla ei ole liikuntarajoitteita.

Tämän jälkeen aloimme kartoittaa, missä ja miten kunkin toive voitaisiin viedä käytäntöön. Luimme paikallislehtiä ja ilmaislevikkeitä, haimme Internetistä mahdollisia palveluntarjoajia ja käytimme hyväksi työkokemuksemme kautta syntyneitä yhteistyöverkostoja. Näin toimien löysimme palvelujen tarjoajat asukkaiden toiveiden toteuttajiksi.

Asukas A:n toive oli rumpujen soittaminen. Rummun soiton opettaja löytyi yhteistyöverkostomme kautta helposti ja nopeasti ja yllättävän läheltä, noin kahden kilometrin päästä ryhmäkodista.

Asukas B:n toive oli kirjasto, se vaati vain aikataulujen sopimista asukkaan ja ryhmäkodin henkilökunnan kanssa sekä kulkemisen järjestämistä. Kirjastojen (2kpl) aukioloajat ja paikat tiesimme paikalliskokemuksemme avulla.

Asukas C:n toive olivat ulkoilu ja auto. Hänellä oli poikkeuksellisesti kaksi toivetta, koska hän ei osannut tai halunnut nimetä vain yhtä toivetta. Liikuntavamma asetti haasteita varsinaisen toiveen toteutukselle, joten mietimme, kuinka voimme ratkaista talvesta johtuvat esteet. Vuokrasimme Malike-apuvälinekeskuksesta pyörätuolisukset. Näiden käyttö osoittautui kuitenkin mahdottomaksi asukkaan koon takia, suksien huonoista ominaisuuksista ja ympäristöstä johtuvista asioista, kuten hiekoituksesta ja maastoeroista, joten ulkoilun toteutumiseen tarvittiin meitä molempia ja raakaa lihasvoimaa, jotta saimme pyörätuolin kulkemaan maastossa.

Asukas D:llä oli myös poikkeuksellisesti kaksi toivetta, jotka liittyivät palloon ja kahviin, joten aloimme miettiä, mikä olisi sellainen paikka, jossa on palloja sekä kahvia. Ottaen huomioon kyseisen asukkaan kehitysvamman päädyimme tarjoamaan hänelle kokemusta HopLopissa. HopLop on koko perheen liikuntaseikkailupuisto. Paikka löytyi Internetin kautta. Pohdinnassa käsittelemme paikan valintaa ja siihen liittyviä seikkoja.

6.6 Asukkaiden toiveiden toteutus

Kysyimme jokaiselta asukkaalta ensimmäisen toiveen toteutuksen yhteydessä haluaako hän lähteä vielä uudelleen. Siinä tapauksessa, että hän olisi vastannut, ettei halua lähteä, olisimme pyytäneet häntä valitsemaan alkuhaastattelussa kertomistaan muista toiveista uuden mieluisimman toiveen. Jokainen neljästä asukkaasta vastasi ensimmäisen toimintakerran jälkeen kyllä, joten tähän ei ollut tarvetta. Jokainen asukas jonka kanssa teimme yksilöllistä toimintaa, lähti mielellään meidän mukaamme. Siirtyminen ryhmäkodista eri paikkoihin sujui hyvin ja havainnoimme että asukkaat olivat tyytyväisen oloisia.

6.6.1 Asukas A

A oli iloisena ja odottavana lähdön hetkellä. Rummun soiton opettaja asuu lähellä, joten matka kestää alle kymmenen minuuttia. A meni reippaasti ja iloisena sisälle, jossa meni uteliaana tutkimaan mistä musiikki kuului, esittäytyi vetäjälle, heitti takin ja kengät pois. A meni rumpujen luo sujuvasti, vierasti satulatuolia, tuoli vaihdettiin tavalliseen jakkaraan. Vetäjä esitteli A:lle rumpupuikot, hän otti ne, istui tuolille ja osasi asettaa jalkansa pedaaleille ilman neuvoja ja alkoi saman tien rummuttaa, hymy huulilla. A oli hiljainen, mutta keskittynyt ilme kertoi innostuksesta, rummutti kokeillen eri osioita rummuista. Vetäjän antoi välillä pehmustetut rumpupuikot, sitten virvelit.

A alkoi väsyä, hän oli soitellut omaan tahtiinsa n.20 min. vetäjän rummuttaessa omia rumpujaan A:n tahtien mukaan. A:n ilme kertoi kovasta keskittymisestä. Hymy huulilla kertoi ilosta. Asukas A sanoi: ” *Nyt voin kertoa äidille, että olen soittanut rumpuja!* ”, ” *Tämä rummun ääni tuntuu ihanasti ruumiissa*”. A sanoi haluavansa seisoa, alkoi soittaa seisten, soitti eri tavalla eri kappaleitaan, innolla. ”*Nyt tulee hepokatti*”, ”*nyt tulee Dingoa*”, ”... *Beatlesia...*”, ”.. *rytmiä ja bluesia..*”, ”*Tällä tavalla tämä soitetaan Dallasissa*”, ”.. *Idolsissa..*”, ”.. *nyt lähtee viimeinen biisi..*”. Kysyttiin haluaako tulla vielä uudestaan: ”...*Haluan ensi kesänä*”. Tarkistettiin, etkö aiemmin? ”*No kahden viikon päästä*” A maksoi tuntinsa ja lähti hymy huulilla ulos ja kotimatkalle.

Toisen kerran rumputunti sujui yhtä sujuvasti ja innolla kuin ensimmäinenkin. A nautti silmin nähden. Loppupuolella totesi että: ”*Nyt voin kertoa äidille, että olen tyytyväinen!*”

6.6.2 Asukas B

Asukas oli jo odottamassa lähtöä klo 17 ja tuli reippaasti autoon, halusi istua etupenkillä. Sisällä pääkirjastossa häneltä kysyttiin aakkostaulun avulla mihin hän haluaa kirjastossa mennä, aikuisten vai lasten puolelle, hän vastasi ”*lasten*”. Kysyttiin mitä haluaa tehdä siellä? Hän vastasi: ”*Ei osaa sanoa*”. Katselimme lastenpuolella lasivitriineistä näyttelyä planeetoista ja kaloja akvaariosta. Kirjastossa oli hiljaista, vain muutama lapsi oli lueskelemassa. B:ltä kysyttiin uudestaan mitä haluaisi tehdä,

hän vastasi ”lukea”. B valitsi hyllystä itse pari kirjaa, joita siirtyi selaamaan ja lukemaan pöydän ääreen. Hän tutki pitkän tovin kirjoja ja otti pöydällä olleen kirjan lisäksi selattavaksi. Häneltä kysyttiin taas mitä haluaisi tehdä, hän vastasi ”luen” ja ilme kertoi älä häiritse, kun keskityn lukemaan, joten emme häirinneet, vaan annoimme hänen keskittyä kirjoihin. Ilme, keskittyminen, aktiivisuus ja koko olemus kertoi tyytyväisyydestä. B:n selattua kirjoja noin 45 minuutin ajan, häneltä kysyttiin taas mitä haluaa tehdä, olla vielä vai lähteä? Hän vastasi: ”Lähteä”. B:ltä kysyttiin haluaako tulla uudestaan kirjastoon, vastasi ”kyllä”. Joten sovittiin, että tullaan uudestaan ensi viikolla.

Toisella toteutus kerralla B lähti taas reippaana mukaan. Pääkirjastoon saavuttuamme hän suunnisti suoraan lasten osaston kirjahyllyille, joista valitsi itselleen kolme kirjaa. B halusi tänään lukea Mauri Kunnasta ja Koiramäen tarinoita, Barbaria ja tarinaa Dinosauruksesta. B ohjattiin istumaan pöydän ääreen kirjoineen, jossa hän alkoi heti selailla valitsemiaan kirjoja. Hetken kuluttua B ”hymisee” ja oli tyytyväisen näköinen. Olimme tulleet jo tutummiksi B:lle ja hän alkoi rentoutua ja nauttia lukemisesta meistä välittämättä, hienoa. Välillä B tarkkaili ympäristöään, muutamia lapsia äiteineen kulki käytävillä, mutta he eivät B:n keskittymistä häirinneet.

B luki omalla tavallaan Kunnaksen kirjan kahteen kertaan. Väillä kysyimme haluaako hän vielä lukea tai lähteä, aikaa oli kulunut noin 45 minuuttia, B vastasi aakkostaulun avulla: ”lukea”. Kirjaston kahvila oli auki vielä, joten sieltä haettiin mehua ja kahvia. B valitsi omaksi juomakseen kahvin näyttämällä kahvikuppia. B nautiskeli kirjan lukemisen sivussa kahviaan ja oli tyytyväisen näköinen. Tunnin kuluttua saapumisesta B:ltä kysyttiin aakkostaulun avulla haluaako vielä lukea, johon hän vastaa: ”ei”. Kysyimme haluaako vielä tulla uudestaan kirjastoon ja hän vastasi aakkostaulun avulla ”kyllä.” B palautti lukemansa kirjat paikoilleen, puki ja sitten lähdimme, hyvä reissu.

6.6.3 Asukas C

Asukas C oli puettu jo valmiiksi klo 17 ja istui pyörätuolissa, joten lähdimme ulos. Olimme miettineet etukäteen ratkaisun liikkumisen helpottamiseksi talvikelissä. Pihalla laitoimme Malike-apuvälinekeskuksesta (Tauria & Tulasalo 2011.) lainaksi tilaamamme pyörätuolisukset paikoilleen. Hetken kuluttua toteamme, etteivät

pyörätuolisukset toimineet, koska asukas oli liian painava tuolinsa kanssa ja kävelytie oli niin runsaasti hiekoitettu. Poistimme sukset ja työnsimme perinteisesti pyörätuolia lumen keskellä. Työntäminen oli raskasta, joten siirryimme ajotielle, jossa oli kovempaa. Menimme luistelukentälle, jossa ei ollut sillä hetkellä ketään muita ja työnsimme vuorotellen C:tä vauhdilla pitkin jäätä, josta C tykkäsi, suu oli hymyssä. Sitten lähdimme taas kävelytielle. Asukas nautti katsella ohiajavia autoja ja ihmisiä. Olimme lenkillä tunnin verran. C nautti selvästi ulkoilureissusta, sanoi välillä yksittäisiä sanoja, kuten ”*auto*”. Tarkistimme asukkaalta, että halusiko hän lähteä vielä toisen kerran uudestaan ulos? Asukas vastasi tähän myöntävästi.

Asukas C:n toinen toimintokerta suuntautui eräälle ulkoilumajalle, jossa oli yleinen liikunta- ja virkistystapahtuma, menimme sinne taksilla. Nousimme autosta, paikalla oli melko paljon lapsia ja aikuisia. Puimme C:lle toppahousut, koska tarkoitus oli olla ulkona. C innostui silmin nähden huomattuaan mönkijän ja moottorikelkan kuljetuskelkkoineen. C osoitti haluavansa mennä lähemmän katselemaan, kun ihmiset nousivat kyytiin ja lähtivät iloisesti huudahdellen matkaan. Tätä menoa C jaksaa katsoa pitkät ajat ja vilkutti välillä lähtijöille, äänteli ja oli hymyssä suin, selvästi nautti. Kysyimme haluaako C itse mennä moottorikelkan tai mönkijän kyytiin C vastasi: ”*Ei, ei*”. Sitten kiertelimme ulkoilualueella. Alueella oli myynnissä kahvia, pullaa ja makkaraa. Kysyimme C:ltä haluaako hän jotain, hän vastasi: ”*kahvi*”, joten sitä käytiin ostamassa. C halusi mennä vielä uudelleen katselemaan moottorikelkkaa ja mönkijää, joten menimme ja C:sen ilmeet oli iloiset. Oltuamme reilun tunnin lähdimme taksilla kotimatalle, hyvä reissu.

6.6.4 Asukas D

Asukas D empi hieman lähteekö mukaan, päätti lähteä, puki kysellen samalla:” *Onko sauna, onko konsertti?*” Ryhmäkodin ohjaaja selvensi, ettei ole saunaa tänään ja konsertti on huomenna. D:lle kerrottiin ensi sanallisesti, että nyt mennään Hoplopiin, jossa on palloja ja pelejä. Kävimme tulossa olevan toiminnon vielä uudestaan läpi sosiaalisen tarinan kautta, selkeyttämään toimintoa hänelle ennen paikkaan menoa (liite 4).

Asukas D istui pallomereen, tutki, liikutteli ja haisteli palloja, kävi makaamaan pallojen päälle. D sanoi ”*Onko palloja!* Asukas oli välillä silmät kiinni, ei puhunut,

suu hymyssä, alkoi heitellä palloja ”koreihin” esimerkkiä seuraten. Asukas D heitteli jonkun aikaa palloja, välillä niitä haistellen, jatkoi istuskelua pallojen seassa, ollen välillä silmät kiinni uudestaan. Näytti, että D tykkäsi pallomerestä ainakin, koska kallisteli päätä ja suu oli hymyssä. D nousi ylös esimerkkiä seuraten, lähti kiipeämään ylempiin kerroksiin, kulki kontaten reippaasti tuubista ja laski mäkeä.

D ilmaisi puhuen haluavansa kahvia. Menimme kahville. Hän valitsi punaisen kuorrutetun donitsin kahvin kanssa ja ”janovettä”. Ilme oli tyytyväinen ja puhetta tuli: ”Onko kahvia, punanen munkki, janovettä?”. Kahvittelun jälkeen asukas D:ltä kysyttiin haluaako mennä uudestaan leikkialueelle. D sanoi ”Ei halua”. Joten puimme ja lähdimme kohti ryhmäkotia. Ajallisesti hän jaksoi olla n. 25min. pelialueella.

Kahvittelu oli selkeästi paras anti koko reissulta D:n mielestä, vaikka pallotkin olivat kivoja. Tärkeintä ei ole se kuinka pitkään ollaan vaan se, että asukas uuden kokemuksen ja eletään hänen ehdoillaan niin ajallisesti kuin muutenkin. Asukkaalta kysyttiin haluaako mennä uudestaan? Asukas C vastasi ” *Haluan lähteä toisen kerran*”.

Toisella kerralla asukas D odotti jo innoissaan huudahdellen, kun menimme häntä hakemaan. D laittoi nopeasti vaatteet päälle ja huolehti kysyen: ” *Saako mustaa kahvia*” reissussa. Kävimme D:n kanssa taas pikaisesti läpi sosiaalisen tarinan (liite 4). Alkumatkan autossa asukas D nauroi aivan hervottomasti. Saavuttuamme Hoplopiin D riisui vaatteet ja suuntasi pallomereen. Pallomeressä nauroi, äänteli, kauhoi ja haisteli palloja onnellisen näköisenä. Väillä esitteli erivärisiä palloja, heitti muutaman pallon heittoaukoista. Asukas D jaksoi olla n. 20 min. pallojen parissa. D ei halunnut mennä muulle alueelle. Alueella oli tällä kertaa aika paljon lapsia vanhempineen. D halusi kahvilaan, valitsi ja otti itse kahvinsa ja vaaleanpunaisella kuorurutuksella koristellun munkin, jotka sitten nautti tyytyväisenä. Kysyimme: Haluatko vielä käydä alueella? ” *En halua*”, ” *..asuntolaan... luokse*”.

6.7 Asukkaiden loppuhaastattelu toimintojen jälkeen

Asukkaiden loppuhaastattelut suoritettiin 5.3.2012 klo 17 - 18 ryhmäkodissa, asukkaiden omissa huoneissa. Jokaiselle asukkaalle näytettiin omaa valokuvaa, joka

oli otettu toimintatilanteesta hänen toivomassaan vapaa-ajanvietossa ja kysyttiin, että muistatko kun olimme kanssasi xxx.

Nyt haluaisimme, että kerrot meille mielipiteesi siitä vastaamalla näiden ”naama”-kuvien avulla (KIVAA, IHAN SAMA/EN TIEDÄ, TYLSÄÄ)(liite 6) tai kerrot mielipiteesi sanomalla. Haastattelun lopuksi annoimme jokaiselle oman valokuvan.

6.7.1 Haastateltava A

Näytimme asukkaalle hänen omaa valokuvaansa toiminnosta ja pyysimme vastaamaan oliko rumpujen soitto kivaa, ihan sama /et tiedä vai tylsää? Hän vastasi ilman kuvakorttien tukea. Asukas A vastasi: *”..kyllä oli kivaa..”, ”..tekee iloisen päivän”, ”..tuntuu jalkapohjissakin kun soittaa...”, ”...soitin kevättä rinnassa..”.*

6.7.2 Haastateltava B

Mentyämme asukkaan kanssa hänen huoneeseensa asukkaan olemus kertoi, ettei meidän läsnäolo paljon kiinnostanut. Kysyimme: Onko joku pielessä? Oletko huonolla tuulella? Ärsyttääkö sinua meidän täällä olo? Asukas ei halunnut vastata kysymyksiin. Kerroimme kuitenkin asiamme ja näytimme valokuvaa toiminnosta. Pyysimme häntä vastaamaan kysymykseen kuvakorttien(liite 6) avulla, oliko kirjastossa kivaa, ihan sama/ et tiedä vai tylsää? Hän osoitti kuvia ”kivaa” ja ”tylsää” ja hänen ulkoinen olemus kertoi, ettei tämä nyt paljon kiinnosta. Kysyimme miksi sitten halusit uudestaan jos et pitänyt? Asukas ei vastannut mitään. Kysyimme asian vielä kuitenkin uudestaan kommunikaattoria käyttäen. Asukas B sulki kommunikaattorin, nousi ylös ja laittoi musiikit soimaan. Joten päätimme haastattelun. Varsinaisessa toiminnassa asukas oli tyytyväinen ja ulkoinen olemus kertoi tykkäämisestä, samoin se, ettei hän halunnut lähteä pois kirjastosta. Päätelimme että, joko asukkaalla oli huono hetki tai kokonaan huono päivä.

6.7.3 Haastateltava C

Mentyämme asukkaan huoneeseen otti hän meidän iloisesti hymyillen vastaan. Kerroimme asiamme miksi olimme paikalla. Näytimme asukkaalle valokuvaa

toiminnosta ja pyysimme häntä valitsemaan kolmesta kuvakortista sen kuvan, joka kertoo millaista oli ollut ulkoillessa (liite 6). Asukas valitsi kuvakortin ”*kivaa.*”

6.7.4 Haastateltava D

Näytimme D:lle hänen omaa valokuvaansa toiminnossa ja pyysimme vastaamaan kuvakorttien(liite 6) avulla tai kertoen oliko Hoplopissa kivaa, ihan sama/et tiedä tai tylsää? Asukas vastasi ”*kyllä, kyllä oli kivaa!..*” Asukas jatkoi valokuvan tarkkailua, kertoen pallojen värit. ”*onko punainen.. sininen...keltainen pallo.. vihreä pallo.*”

Loppuhaastatteluista saamamme vastaukset tukevat sitä, että asukkaalle löytyi hänelle mieluinen vapaa-ajan viettomuoto. Vaikkakin asukas B vastasi loppuhaastattelussa ristiriitaisesti johtuen hänelle ”huonosta hetkestä” siksi, emme laita loppuhaastattelun tulokselle paljoa painoarvoa, koska mielestämme hän osoitti niin selvästi varsinaisessa toiminnossa sen mieluisuuden.

6.8 Kehittämistyön tulosten esittely ryhmäkodille

Kehittämistyön tulokset esitettiin ryhmäkodin henkilökunnalle ja asumispalveluiden esimiehelle ryhmäkodissa pidetyssä palaverissa 22.3.2012. Palaverissa käytiin läpi yleisellä tasolla tähän kehittämistyöhön liittyviä asioita. Kerrottiin muun muassa kuinka vaikeaa oli kehitysvammaisen oman äänen kuulluksi saaminen, mitkä seikat vaikuttivat asiaan, kuten kehitysvammaisen mahdollinen myötäilevyys haastattelijaa kohden ja se ettei hän itsekään tiedä mitä haluaa, joka taas voi johtua mitä erilaisimmista seikoista.

Mietittiin yhdessä miksi yksi asukas ei halunnut osallistua haastatteluun, eikä sitä kautta saanut kenties uutta vapaa-ajan viettomuotoa. Kerrottiin Maliken–apuvälineen, pyörätuolisuksien käyttökokemuksesta. Jokaisen asukkaan vapaa-ajan viettotapahtuma käytiin läpi sekä käsiteltiin jokaisen haastatellun YKS:an apuvälineeksi tuotettu Vapaa-aikanani minä xx koosteet. Näihin koosteisiin oli kirjattu myös muut haastatteluissa esiin nousseet toiveet ja aineistot luovutettiin asumisen käyttöön.

Päädymme johtopäätöksissämme siihen, että jokainen asukas tykkäsi ja löysi itselleen tällä hetkellä mieluisan vapaa-ajan viettomuodon. Muistutettiin myös siitä,

että haastattelu on aina haastattelijansa näköinen, jos henkilökunta itse tekisi itse vastaavan tyyppisen, voisi olla, että tulokset olisivat hieman toisenlaiset. Vapaa-ajanviettoiveiden jatkuvuus on henkilökunnasta ja asukkaista itsestään kiinni, joten ehdotettiin ennakoitua ja suunnitelmallisuutta työvuoroissa ja henkilökunta määrän sijoittelussa, koska ainoastaan yksi asukas voi halutessaan toimia yksin vapaa-ajanvietossaan ja hänkin tarvitsee tukea.

Tulosten esittelyn yhteydessä kiitimme asukkaita ja ryhmäkodin henkilökuntaa hyvästä yhteistyöstä, oppimiskokemuksesta ja mahdollisuudesta osallistua toimintojen kehittämiseen. Opinnäytetyön valmistuttua toimitamme heille kopion työstä.

6.9 Pohdinta

Tutkimuksen aihe kiinnosti meitä paljon jo oman työmme takia, olemmehan molemmat nähneet laitoshoidon hajauttamisen myötä, miten asumisratkaisut ovat muuttuneet ja kehittyneet koko ajan kohti yksilöllisempää asumista. Asumisen ulkoiset puitteet onkin saatu hyvään kuntoon, ainakin uudisrakennusten osalta, mutta asumisen/ elämisen sisällön kehittäminen on vielä puolitiessään ja toimii pitkälti vanhojen mallien mukaan. Opinnäytetyöprosessimme ei edennyt niin nopeasti kuin alussa suunnittelimme, vaan se viivästyi joitakin kuukausia alkuperäisestä suunnitelmasta.

Vaikka kehittämistyömme tuloksia ei voi siirtää suoraan sellaisenaan jollekin toiselle ryhmäkodille, voi sitä käyttää apuna suunniteltaessa ja kehittäessä vapaa-ajantoimintoja. Jokainen asukas on oma persoonansa ja jokainen paikkakunta omanlaisensa, joten esimerkiksi laadittaessa haastattelurunkoa on otettava huomioon muun muassa asukkaan kommunikointitaidot, jotta asukas tulisi kuulluksi. Myös ryhmäkodin sijainti sekä paikkakunnan harrastus- ja virkistystarjonta vaikuttavat suunnittelutyöhön. Etukäteissuunnittelutyöhön on varattava aikaa, koska hyvin suunniteltu on puoliksi tehty.

Pohdintaa kirjoittaessamme peilasimme teoriaa käytäntöön ja mietimme muun muassa sitä, että miksi paikkakuntamme kehitysvammaisten vapaa-ajanvietto ryhmäkodin ulkopuolella on tarkoittanut lähinnä harrastamista erityisryhmille tarkoitetuissa ryhmissä ja satunnaisia muita menoja. Näitä muita menoja ovat tarjonneet esimerkiksi

Kehitysvammaisten tuki, joka järjestää vuosittain Finlandia-talon konsertti matkan ja lavantanssit sekä satunnaisia diskoiltoja. Myös seurakunta on järjestänyt vuosittain leiriviikonlopun sekä Uudenmaan vammaispalvelusäätiö (UVPS) leireille on voinut hakea. Kaikille näille tapahtumille on yhteistä, että vapaa-ajanviettoon ja harrastustoimintaan on menty samojen ihmisten kanssa, joiden kanssa on jo oltu työ- ja päivätoiminnassa. Kehitysvammaisille ei ole ollut paikkakunnallamme tarjolla kovinkaan monia erilaisia harrastusmahdollisuuksia saatikka yksilöllisiä vapaa-ajanvietto muotoja.

Tiedämme itse omasta työkokemuksesta, miten helppo on ajatella, että ei kehitysvammaisille ole tarjolla paljon mitään, ettei voi tehdä mitään. Ajatusmaailmamme on kiinni perinteisessä järjestelmälähtöisessä toimintamallissa, jossa kehitysvammaiselle tarjotaan vain erityisryhmille räätälöityjä asioita. Lähdetään edelleen siitä, että asukas on asiakas, eikä kansalainen.

Ericssonin (2008: 176) mukaan sosiaalinen osallisuus ja inklusio on myös tietoinen vammaispoliittinen tavoite. Tämän tavoitteen avulla pyritään ehkäisemään syrjintää ja ulossulkemista rakenteellisella ja arkielämän tasolla.

Eteva-kuntayhtymän henkilökunnalla on avainasema, yhdessä kehitysvammaisten kanssa avata tietä kehitysvammaisten kanssa näille tavoitteille omissa toimipisteissään. Haasteet, jotka nyt ovat ratkaistavana kehitysvammaisten vapaa-ajantoimintoja järjestettäessä, eivät ainakaan helpotu tulevaisuudessa monikulttuurisuuden tuomien haasteiden myötä. Kehitysvammapalvelujen piiriin on koko ajan enenevässä määrin tulossa erilaisia etnisiä taustoja omaavia kehitysvammaisia, ja heidän mukanaan tuomat monikulttuurisuuden asiat on tulevaisuudessa otettava huomioon luotaessa uudenlaisia palvelukokonaisuuksia.

YKS:an toimintaperiaatteiden käytäntöön tuominen edellyttää henkilökunnalta uusien näkökantojen ottamista, ennakkoluulottomuutta ja kykyä kestää ympäristön asenteita ja ennakkoluuloja kehitysvammaisen kyvykkyydestä sekä oikeuksista yhteiskunnalliseen tasa-arvoisuuteen. Toisaalta mietteitä aiheutti myös se, miten kehitysvammaisen toiveet suhteutetaan käytössä oleviin resursseihin, kun pelkällä hyvällä tahdolla eivät asiat vielä korjaannu.

Konola, Kukkaniemi & Tiihonen (2012: 72) toteavat kirjassaan, että vaikeinta on muuttaa asenteita, mutta kyseenalaistaminen ja valitsevien ajatusten kääntäminen päälaelleen on alku, joka mahdollistaa muutoksen. Jos on totuttu toistelemaan, että emme voi tehdä sitä, tämäkään ei onnistu, niin olisikin kysyttävä, että miksemme voisi tehdä? Elämästä on osattava nauttia ja se ei tapahdu pysymällä yksin, hiljaa mahdollisimman turvallisessa paikassa, vaan toimimalla ja tekemällä erilaisia asioita, jotka ovat mielenkiintoisia.

Tarkasteltaessa esimerkiksi kehitysvammaisen mielenterveyttä hyvän arjen näkökulmasta nousee esiin monia seikkoja. Psykkiset ja sosiaaliset riskitekijät ovat vahvasti läsnä kehitysvammaisten elämässä ja heillä on 3 - 4 kertaa enemmän mielenterveyden ongelmia ja häiriöitä verrattuna vammattomiin ihmisiin. Kehitysvammaisia voidaan kohdella kykenemättöminä päättämään omasta elämästään, ja arki voi olla kateissa pienissäkin asioissa, esimerkiksi asumisjärjestelyissä. Ajan kuluessa kehitysvammaiselle voi muodostua kielteinen minäkäsitys ja uskomus omasta kyvyttömyydestä kokemusten pohjalta. Nämä vaikuttavat siihen, että hän voi ajatella, ettei hänen tulekaan itse päättää omista asioistaan ja ettei hänellä ole siihen kykyä. Joskus myös kehitysvammaisen aloitekyvyn puute kertoo siitä, ettei hänen oma-aloitteellisuudelle ole ollut elämässä tarvetta.(Hongisto, Repo & Björkman 2008: 7 - 12.)

Kun ihminen, oli hän vammaisen tai vammaton saa positiivisia kokemuksia, elämyksiä, tekee itselleen mieleistä asiaa, vaikka pientäkin, sujuu arki paremmin, koska kivat asiat kantavat arkea. Sanotaanhan, että hyvä kertaantuu, samoin huono ja negatiivinen toimii samalla periaatteella.

Vammattomiin ihmisiin verrattuna kehitysvammaisen taidot ja mahdollisuudet vaikuttaa itselle tapahtuviin asioihin ovat usein rajallisemmat. Tämä on tärkeä seikka, joka tulisi ottaa huomioon arjen toimintaympäristöissä kehitysvammaisen vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi. Asumisympäristössä on ratkaisevaa se, että noudatetaanko yhteisöissä liian tiukkoja rajoja ja normeja, vai voivatko ihmiset tuntea ympäristön kodikseen, jossa kullakin on mahdollisuus noudattaa yksilöllisiä tottumuksiaan, tehdä valintojaan sekä tuntea olonsa turvallisiksi.(Hongisto, Repo & Björkman 2008: 9 -10.)

Ryhmäkodeissa tulikin kiinnittää huomiota mahdollisiin rutiininomaisiin käytäntöihin, esimerkiksi estävätkö liian tiukat aikataulut siivouksen, suihkujen ja aterioinnin suhteen tai muut vastaavat asiat asukkaan mahdollisia menoja ja siten hänen yksilöllistä aikaansa, koska tästä voi olla seurauksena jopa voimaantumisprosessin estyminen. Monia niin sanottuja ”pakollisia hoidettavia” asioita voidaan porrastaa hyvinkin luovasti jos tahtoa riittää, mutta se vaatii suunnittelua.

Useille kehitysvammaisille, joilla on laajoja ja monitahoisia kehitysvamman aiheuttamia tuen tarpeita, on henkilökunnan tarjoaman tuen laatu keskeinen tekijä siinä, kuinka hyvin he voivat tarttua tarjolla oleviin mahdollisuuksiin ja siten hyvän elämän viettäminen tulee mahdolliseksi. (Konola, Kukkanemi & Tiihonen 2012: 29.)

Merkitykselliseksi koettu elämä vaikuttaa elämän hallinnan tunteeseen. Merkityksellisyys nousee esiin pienistäkin asioista. Tällaisia asioita voivat olla omat aikaansaannokset, harrastukset ja ihmissuhteet. (Hongisto, Repo & Björkman 2008: 10.)

Meitä jäi surettamaan, että yksi asukas jäi paitsi kehittämistyön suomia mahdollisuuksia. Koska hän ei halunnut osallistua haastatteluun, ei hänen mahdollisia toiveitaan voitu toteuttaa. Toisaalta pohdimme työkokemuksemme tuoman tiedon pohjalta, missä kulkee raja, milloin asukasta tulisi ohjata jopa ”patistelemalla” osallistumaan johonkin asiaan. Käytännön työkokemuksemme perusteella tiedämme, että joskus asukas ei itse pysty ylittämään kynnystä osallistuakseen, ellei joku häntä siihen ohjaa. Sitten kun hän on ylittänyt osallistumisen tai lähdön kynnyksen, on hän oikein tyytyväinen asiaan ja nauttii alun vaikeuksista huolimatta. Mielestämme nämä ovat niitä eettisiä kysymyksiä, joita tulee pohtia.

Asukas D:n toiveen toteutuspaikka HopLop voi herättää mietteitä, että se on lähinnä lapsille ja lapsiperheille suunnattu paikka. Pohdimme asiaa kehitysvammaisen ja yleisten odotusten kautta. Kehitysvammaisia tulee tukea ikäkautensa mukaiseen toimintaan eli aikuisia aikuisuuteen, mutta jos kehitysvammaisen henkinen ikä on aivan muuta kuin hänen fyysinen ikänsä, kenen ehdoilla mennään? Mennäänkö kehitysvammaisen ehdoilla, joka haluaa ja toivoo lapsen tasoista toimintaa vai pyritäänkö toimimaan yleisten odotusten mukaisesti, jotka voivat olla kaikkea muuta kuin mieluisia kehitysvammaiselle.

Yksilöllisyyden ja kehitysvammaisen oman äänen kuulluksi tuleminen, osallisuus ja sitä kautta voimaantumisen tapahtuu tässä kohtaa mielestämme nimenomaan kehitysvammaista kuulemalla.

Niille haastatelluille, jotka eivät oikein tarkasti osanneet ilmaista, mitä he eniten halusivat, pitäisi kokeilla kaikkea, mitkä he alkuhaastattelussa valitsivat. Havainnoimalla toimintaa selviäisi, mikä on oikeasti kivaa. Kehittämistyöhomme osallistuneet asukkaat nauttivat suuresti, kun saivat oman yksilöllisen aikansa. Ei aina vaadita mitään ihmeellisiä harrastuksia, kun siihen riittää asukkaan saama yksilöllinen aika jossain ryhmäkodin ulkopuolella. Vaikka emme olleetkaan ihan varmoja yhden asukkaan kanssa mitä hän halusi, niin silti hän oli hyvin innokas lähtemään meidän kanssamme. Koimme, että kaikki olivat innoissaan, kunhan vaan lähdettiin johonkin.

Kun suunnittelimme opinnäytetyötämme, oli ajatuksena, että loisimme yhteistyöverkostoja lähiympäristöön enemmänkin kuin mitä kehittämistyömme edellytti, mutta ajanpuutteen vuoksi emme voineet tätä toteuttaa. Mietimme kuitenkin, että esimerkiksi eri sosiaali- ja terveydenhuolto-oppilaitosten ja ammattikorkeakoulun, kuten lähihoitajia, fysioterapeutteja, sosionomeja sekä sairaanhoitajia valmistavien laitosten kanssa voisi rakentaa yhteistyö mahdollisuuksia.

Opiskelijat voisivat järjestää vapaa-ajantoimintaa kehitysvammaisille suunnittelemalla näitä yhdessä kehitysvammaisten kanssa. He voisivat esimerkiksi ideoida joitain tapahtumia, kursseja sekä kerhoja ja opiskelijat vetäisivät näitä toimintoja yhdessä kehitysvammaisten kanssa. Samoin kansalaisopistoa, seurakuntaa ja järjestöjä voisi hyödyntää nykyistä enemmän samalla yhteistyön periaatteella. Tällä alueella olisi useita uusia opinnäytetyön aiheita.

Mietittäessä ratkaisuja esimerkiksi ryhmäkodissa asuvan kehitysvammaisen vapaa-ajan vieton mahdollistamiseksi, mielenkiintoinen sekä huomioitava palvelumuoto on Extra-avustajat, jonka yksityisen palveluntarjoaja Sari Lehtonen, lähihoitajasosionomi koulutukseltaan, on toteuttanut Jyväskylässä. Extra-avustajayrityksen itsenäiset työttömät toimivat myös Tampereen, Pieksämäen ja Turun seuduilla. Yritys tarjoaa kuntouttavia vapaa-ajanpalveluja ja ”myy” aikaa muun muassa tukihenkilöinä, ystävänä, avustajana, ohjaajana sekä asiakkaan omien tarpeiden mukaan räätälöityinä tehtävinä. Valtaosa heidän asiakaskunnastaan on kehitysvammaisia, mutta myös

lapsiperheet, vanhuksat sekä mielenterveyskuntoutujat hyödyntävät heidän palvelujaan. (Palokari 2009: 41.)

Saimme tätä opinnäytetyötä tehdessämme kokea, miten vaikeaa on saada oikeasti asukkaan oma tahto selville. Kommunikaatiokeinoin saimme kyllä luotua hyvän vuorovaikutuksen, mutta haastatteluja tehdessämme huomasimme, miten vaikeaa toisilla oli valita sitä yhtä kivointa tekemistä vapaa-ajalle tai osata ilmaista, mitä tarkkaan ottaen haluaa.

Työnantajamme on panostanut ohjaajien koulutukseen ja varsinkin YKS:an sekä erilaisiin kommunikointikeinoihin, joita oli todella hienoa osata, ja tässä tehtävässä ne olivat erittäin tarpeellisia. Ohjaajan pitää olla aidosti läsnä asukkaan kanssa ja antaa asukkaalle aikaa miettiä, että vuorovaikutusta tapahtuisi. Tämä mahdollistaa havainnoinnin sekä sanattomaan että sanalliseen viestintään. Harjoittelemalla valintoja arkielämän eri tilanteissa esimerkiksi kuvien avulla, asukkaat oppisivat löytämään oman mielipiteensä ja ajatuksensa. Näin he huomaisivat miten heidän ajatuksensa tulisivat esille ja miten niihin reagoidaan. Eteva-kuntayhtymän palveluksessa on AAC-ohjaajia, joilta voi pyytää apua sopivan kommunikointimenetelmän löytämisessä, mikäli tuntuu että sellaiseen on tarvetta.

Kehitysvammaista ei voida pitää normaaliyhteiskunnan aitona jäsenenä, jos kehitysvammaisen käyttää normaaliympäristön palveluja niin sanottuna ”vammaistuntina”, jolloin paikalla on vain vammaisia ihmisiä. (Saloviita 1995: 122.) Kehitysvammaisen mahdollisuus käyttää kaikkia yhteisön tavanomaisia palveluja ja ympäristöä tulee ymmärtää jokaisen oikeudeksi, eikä asiaksi, joka pitää erikseen ansaita kuntoutuksen avulla (Saloviita 1995: 120.)

Ryhmäkoti, jossa teimme kehittämistyömme, sijaitsee kaupungin läheisyydessä, joten siirtymiset paikasta toiseen eivät ole kovin pitkiä. Ryhmäkodin asukkailla oli jokaisella omat taksikortit, joten liikkuminen on helppoa, tarvitaan kuitenkin etukäteissuunnittelua työvuoroissa ja ryhmäkodin arjen järjestämisessä.

Kehittämistyömme yhtenä tehtävänä oli kehittää ryhmäkodin asukkaille vapaa-ajantoimintoja ja pohtia miten saisimme ne jatkossa vakiinnutettua osaksi ryhmäkodin toimintaa. Mielestämme sekin onnistui ihan hyvin, koska yksi asukkaista sai

säännöllisen harrastuksen, jonka mahdollistamiseksi tilataan taksikyydit hänelle etukäteen valmiiksi ja tuetaan häntä tarvittaessa. Kolme muuta kehittämistyöhön osallistunutta asukasta ei pysty toteuttamaan toivettaan ilman henkilökunnan apua ja he tarvitsevat tukea ja apua koko toiminnon ajan pystyäkseen tekemään valitsemaansa toivetta.

Asukas B voisi käydä ryhmäkodin lähellä olevassa kirjastossa, koska matka on lyhyt ja sinne voi mennä kävellen. Kaupungin pääkirjasto tarjoaa kuitenkin muitakin tapahtumia, kuten taksimatkan, kahvilan ja ison kirjastotilan, jossa on paljon mahdollisuuksia eri osastoineen. Jokaisen asukkaan kanssa tehty toiminta kesti reilusta tunnista kahteen tuntiin, joten toimintaa olisi varmaan mahdollista toteuttaa vaikka yhtenä iltana viikossa, ainakin yhden asukkaan kanssa. Ei aina tarvitse tehdä isoja, suuria ja kauan ajallisesti kestäviä asioita.

Teimme kaikille yksilökeskeiseen suunnitelmaan työkalut: Vapaa-aikanani minä xx, jonka pohjalta on helppo jatkaa asukkaan yksilöllistä toimintaa. Asukasta tulisi tukea hänen valitsemassaan vapaa-ajanviettomuodossa niin, että ollaan mukana ainakin alussa ja tarvittaessa jatkuvasti. Tarkkaillaan tilanteissa miten asukkaan olisi mahdollisimman hyvä olla, mikä pelottaa, aiheuttaa epävarmuutta, tms. ettei toiminta kariutuisi siihen. Ketä meistä ei pelottaisi tai aristuttaisi joskus uudet tilanteet.

Oma tietopääomamme kasvoi paljon tätä kehittämistyötä tehdessämme. Tiedostamme, miten tärkeää on omien tunteiden sekä asenteiden tunnistaminen ja kohtaaminen, ajatellen omaa ammatillisuuttamme nykyisessä työssämme, kuin myös tulevana sosionomeina. Pohdimme myös, sorruimmeko omiin tulkintoihin asukkaita havainnoidessamme sekä aineistoja analysoidessamme, koska suoran palautteen saaminen oli joidenkin asukkaiden kohdalla erittäin haasteellista. Hirsijärvi ym. (2007: 160) toteavat kirjassaan, että tutkijalla on usein luottamus omiin havaintoihin ja keskusteluihin tutkittavan kanssa.

Tutkivan ja kehittävän työtteen merkitys korostui, miten tärkeitä työkaluja asiakaslähtöisyyden toteutumisessa ne ovat, unohtamatta kokonaisuuksien hahmottamista työtä tehdessä. Ammattitaidon kehittyminen on jatkuva prosessi, joka ei lakkaa koskaan, tai sen ei pitäisi lakata.

Mietimme, miten tärkeää on kanssa kulkemisen taito: olla kiinnostunut aidosti asukkaasta ja hänen kertomastaan, eikä vain kuulla häntä. Dialogi eli yhdessä ajattelemisen mahdollisuus, jossa opitaan vastavuoroisesti toisiltaan ja jonka tavoitteena on ymmärrys siitä, mitä muut ajattelevat, ei välttämättä yhteisymmärrys, kertoo olennaisen. (Isaacs 2001: 96.)

Kun on kauan työskennellyt asukkaan kanssa, usein luulee tuntevansa hänet, eikä osaa oikeasti välttämättä kuunnella häntä, vaan toimii helposti periaatteella ”näin on ennenkin tehty”. Myös asukkaat voivat tehdä virheitä ja erehtyä, se on inhimillistä ja heillä on myös oikeus tähän. Tien silottaminen liikaa ei palvele asukasta.

Ericsson (2008: 169) toteaa kirjassaan, että ennen kaikkea on kiinnitettävä huomiota siihen, minkälainen ihmisarvo vammaisille mahdollistetaan erilaisissa arkielämän konteksteissa, keskellä konkreettista elinpiiriä.

LÄHTEET

AAC-kommunikointikansiot. Ruskeasuon koulun Internet-sivut. Saatavissa:
<http://www.ruskis.fi/aaci-kommunikointikansiot> [viitattu 24.2.2012].

Alho-Näveri, L., Ikonen, T., Karjala, M., Kortelainen, S., Ruotsalainen, Salmi, K. & Sauna-Aho, O. 2011. Autismikäsikirja 1.0. Eteva kuntayhtymä. Julkaisuja 3/2011. Saatavissa:
http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Autismikasikirja_1.pdf [viitattu 20.3.2012].

Eteva - Asiakastyö. Yksilökeskeinen suunnitelma. Eteva-kuntayhtymän sisäinen Intranet. Saatavissa:
<http://eteva/asiakastyo/Asiakastyon%20toimintamallit%20ja%20menetelmat/YKS%20Yksilokeskeinen%20suunnitelma/Sivut/default.aspx> [viitattu 20.11.2011].

Eteva - Asumispalvelut. Eteva-kuntayhtymän sisäinen Intranet. Saatavissa:
<http://www.eteva.fi/palvelut/asumispalvelut> [viitattu 10.5.2011].

Eteva 2012. Eteva-kuntayhtymän sisäinen Intranet. Saatavissa:
<http://www.eteva.fi/hakemisto> [viitattu 3.2.2012]

Eteva - tietoa. Eteva-kuntayhtymän sisäinen Intranet. Saatavissa:
<http://eteva/tietoaetevasta/arvotmissiotvisojastrategia/Sivut/default.aspx>[viitattu 12.1.2012]

Eteva - Palvelutuotteet 2011. Tuotekuvauslehtinen.

Eteva - Palvelutuotteet 2012. Tuotekuvauslehtinen.

Eteva-kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010 - 2020. Yksilöllistä ja kehittyvää vammaispalvelua. Eteva-kuntayhtymän Internet-sivut. Saatavissa:
http://www.eteva.fi/blogit/hakemisto/materiaalit/Eteva_linjaus_2010-2020_web.pdf[viitattu 2.1.2012].

Eriksson, S. 2008. 2. painos. Erot, erilaisuus ja elinolot - vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia: 3. Anjalankoski. Solver palvelut Oy.

Erityslainsäädäntö turvaa tarpeet. 29.2.2012. Vammaispalvelujen käsikirja. Sosiaaliportin Internet-sivut. Saatavissa:<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/>[viitattu 2.3.2012].

Harrastukset. Wikipedia. Internet-sivut. Saatavissa:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Harrastukset>[viitattu 19.12.2011].

Heikura-Pulkinen U. Kujanpää S.2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Haukkarannan koulu: Gummerus kirjapaino.

Hirsijärvi, S. Hurme H.1995. Teemahaastattelu. 7.painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, S., Remes, P. Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 11.painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hongisto, V., Repo, A., Björkman, P. 2008. Mieli myllertää. Opas kehitysvammaisen ihmisen mielenterveyden tukemiseen.
Saatavissa:http://www.kvtl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1257754705mieli_myllertaa_opas.pdf [viitattu 15.3.2012].

Huuhtanen, K. (toim.)2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhaten taitteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2008. 1 - 4.painos. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Kananoja, A. Niiranen, V. & Jokiranta, H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka - osallisuutta ja yhteisvastuuta. PS- kustannus.

Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. 2011. Kuntoutus kansamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kehitysvammaisten asumisen ohjelmalla vauhtia laitoshoidon vähentämiseen. 2010. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön omat Internet-sivut. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=349503&lan=fi>. [viitattu 12.3.2012]

Kivipelto, M. 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi, johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin. Stakes, Työpapereita 17/2008. Helsinki. Valopaino Oy. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T17-2008-VERKKO.pdf> [viitattu 1.3.2012].

Kommunikointi. Vammaispalvelujen käsikirja. Sosiaaliportin Internet-sivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/> [viitattu 24.3.2012].

Kommunikoinnin kuntoutus. 2012. Vammaispalvelujen käsikirja. Sosiaaliportin Internet-sivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi/> [viitattu 8.3.2012].

Kommunikoinnin apuvälineet. Papunet-verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/apuvaineet/kommunikoinnin-apuvaineet/laitteet.html> [viitattu 20.2.2012].

Konola K., Kukkaniemi P., & Tiihonen P. (toim.) 2012. Aktiivinen tuki - Näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. 1. painos. Tampere: Kopijyvä Oy.

Kurki, L. 2008. Innostava matkailu-sosiokulttuurinen innostaminen ja vapaa-aika. Finn Lectura: Tampereen yliopistopaino Oy.

Kuvapankkeja ja kuvakokoelmia. Papunet-verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kuvat/kuvapankkeja-ja-kuvakokoelmia.html> [viitattu 4.11.2011].

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Lauren, M. 2009. Yksilöllinen suunnitelmatyöskentely. Aluekehittämisen verkostotapahtuman luentomateriaali. Saatavissa: http://jarvenpaa.diak.fi/files/diak_jvp/asiakirjoja/AluekehityksenpivYKS179MerjaLauren.pdf [viitattu 2.5.2011].

Liikkanen, M. 2009. (toim.) Suomalainen vapaa- aika. Arjen ilot ja valinnat. Helsinki: Hakapaino.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L.2004. Esteistä mahdollisuuksiin - vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.

Matikka, L. 1991. Kehitysvammaisten elämälaatu 1991:Lievemmin kehitysvammaiset. [elektroninen aineisto]. FSD2207,versio 1.0 (2006-11-17). Helsinki. Kehitysvammaliitto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD2207/cbF2207.pdf> [viitattu 19.9.2011].

Matikka L. (toim.) 2000. Subjekttiivisen hyvinvoinnin asteikon kehittäminen kehitysvammapalvelujen laadunarviointiin. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja:79. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.

Me Itse ry:n kannanottoja 14 - 15.11.2003. Vantaa. Saatavissa: [http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/tavoitteemme/kannanottoja/#Oman vaikuttamisen kehittäminen](http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/tavoitteemme/kannanottoja/#Oman%20vaikuttamisen%20kehittaminen) [viitattu 16.2.2012].

Niemelä, M. & Brandt, K. (toim.) 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen - Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007: 73. Helsinki. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-

4061.pdf&title=Kehitysvammaisten_yksilöllinen_asuminen__Pitkaaikaisesta_laitos-
umisesta_kohti_yksilöllisempia_asumisratkaisuja_fi.pdf[viitattu 15.2.2012].

Nyholm, P. & Penttinen, N. 2009. CP-vammaisten lasten vapaa-ajan vietto ja toiveet.
Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Saatavissa:
[https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/6679/Nyholm_Piia_Penttinen_
Nina.pdf?sequence=1](https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/6679/Nyholm_Piia_Penttinen_Nina.pdf?sequence=1) [viitattu [20.9.2011.]

Ojalampi, U. & Leppänen, M. 2005. Fasilitointi - faktaa, fiktiota vai filunkia?
Erityispedagogiikan laitos. Jyväskylä. Erityispedagogiikan pro gradu- tutkielma.
Saatavissa:
[https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7800/URN_NBN_fi_jyu-
2005241.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7800/URN_NBN_fi_jyu-2005241.pdf?sequence=1) [viitattu 2.10.2011].

Palokari, S. 2009. Auttajan ja rinnallakulkijat. Ketjulehti 1/2009. Saatavissa:
http://www.extra-avustaja.fi/ketju_1_2009_auttajat.pdf [viitattu 28.3.2012].

Palveluasumisen opas. 23.8.2011. ARA: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
Saatavissa:
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=25028&lan=FI>[viitattu]18.3.2012].

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi.10.1.2012. Ketkä käyttävät puhetta tukevia
ja korvaavia kommunikointimenetelmiä? Vammaistyön käsikirja. Sosiaaliportin
Intenet-sivut. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-
kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-
kommunikointi/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi/) [viitattu 6.2.2012].

Rajala, P. 1983. Kehitysvammaisten kulttuuri- ja vapaa- ajan toiminnan opas. Mikkeli.
Länsi-Savo Oy.

Saari, K. 2009. Tuettu kommunikoinnin harjoittelu vai fasilitointi? Papunet-
verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa:
[http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kommunikoinnin-kuntoutus/tuettu-
kommunikoinnin-harjoittelu.html](http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kommunikoinnin-kuntoutus/tuettu-kommunikoinnin-harjoittelu.html)[viitattu 24.3.2012].

Saloviita, T. 1995. Vammaispalvelujen laadun arviointi ja kehittäminen, Ovaali. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Jyväskylä.

Saloviita, T. 2012. Inclusion - inkluusio. Saloviidan omat kotisivut. Saatavissa: <http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/inclusion.html> [viitattu 12.3.2012].

Sauna-Aho, O. 2012. Asiakaslähtöisyys yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa (YKS) ja yksilökeskeisessä käytännössä. Arjessa mukana - pohdintoja asiakaslähtöisyydestä. e- julkaisu. Hämeenlinnan kaupungin Internet-sivut. Muokattu 3.1.2012. Saatavissa: http://www.e-julkaisu.fi/hameenlinnan_kaupunki/arjessa_mukana_asiakaslahtoisuus/[viitattu 11.3.2012].

Seppälä, H. 2009. Hitaasti hyvää tulee? Kehitysvammainen henkilö vammaispalvelujen käyttäjänä. Koulutusmateriaali(pdf). Kehitysvammaisten palvelusäätiön Internet-sivut. Saatavissa: <http://www.kvps.fi/download/pdf/ajankohtaista/seppala-17-9-2009.pdf>. [viitattu 11.3.2012].

Seppälä, H & Rajaniemi, M. 2.5.2011. Sosiaalinen näkökulma. Vernerinet.net. Kehitysvamma - alan verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>[viitattu 28.12.2011].

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2.5.2011. Mitä kehitysvammaisuus on? Vernerinet.net. Kehitysvamma - alan verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html> [viitattu 24.11.2011].

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Saatavissa: <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf> [viitattu 16.11.2011].

Tauria, T. & Tulasalo, A. 2011. Oikealla välineellä osallistuminen onnistuu - Vaikeavammaiselle aikuiselle soveltuvia toimintavälineitä. Tampere. Hermes.

Saatavissa: http://www.malike.fi/media/Malike/oikeilla_valineilla_aikuis-malike.pdf
[viitattu 2.3.2012].

Teräväinen, J. (toim.) 2008. Krista Brandt ja Sarah Burrell: Oma ovi, Oma tuki - Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään. Asumisopas. Kehitysvammaisten tukiliitto ry:n omat Internet-sivut. Saatavissa: http://www.kvft.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1256545820oma_ovi_-opas.pdf [viitattu 12.11.2011].

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta- Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere.

Tukiviittomat. Papunet-verkkopalvelun Internet-sivut. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/viittomat/tukiviittomat.html> [viitattu 29.12.2011].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. 8. uudistettu painos. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Hansaprint Oy.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle – Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010 - 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010/4. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf[viitattu 31.12.2011].

Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta. 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006: 9. Helsinki. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3655.pdf&title=Valtioneuvoston_selonteko_vammaispolitiikasta_2006_fi.pdf[viitattu 28.12.2011].

Vammaispolitiikka ja - palvelut. 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön Internet-sivut. Saatavissa: http://www.stm.fi/sosiaali_ ja_ terveyspalvelut/vammaispalvelut [viitattu 5.3.2012].

Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Voimaantuminen. 31.3.2011. Vernerinet.net. Kehitysvamma-alan verkkopalvelun www-sivut. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/tyomenetelmia/voimaantuminen.html>[viitattu15.9.2011].

Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino.

Vähäjylkkä, S. 2010. ”Iloa arkeen”: - Kehitysvammaisten asumispalveluyksikön vapaa-ajan kehittämistyö. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Saatavissa: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7353/vahajylkka_satu.pdf?sequence=1[viitattu 12.6.2011].

Välimäki, A. 2008. Äkkiä tanssilattialle - pyörätuolitanssi tuottaa hyvää oloa. Tutkimus pyörätuolitanssin vaikutuksesta vammaisen elämään. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <http://personal.inet.fi/yhdistys/suomenpyoratuolitanssiseura/AnneValimakiOpinnayte.pdf>[viitattu28.3.2012].

Eteva kuntayhtymä**Pöytäkirja****4 / 2011****Tutkimustoimikunta**Kokouspäivämäärä
02.09.2011Sivu
6

§47 Tutkimuslupa-anomus Eija Forssell ja Eija Matilainen

Tutkija:	Eija Forssell ja Eija Matilainen
Tutkimuksen nimi:	Yksilöllisen vapaa-ajan kehittämistyö ryhmäkodissa asuville kehitysvammaisille
Oppilaitos:	Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Ohjaaja:	Merja Nurmi
Tutkimuksen suorittamispaikka:	Eteva kuntayhtymä
Aikataulu:	

Eettinen toimikunta on käsitellyt tutkimuslupa-anomusta ja puoltaa tutkimusluvan myöntämistä.

Tutkimustoimikunta on käsitellyt anomusta kokouksessaan 27.5.2011 § 33 ja pyytänyt tarkennusta seuraaviin kysymyksiin: mikä on tutkimusmenetelmä, mitkä ovat tutkimuskysymykset, mitä aiotaan tehdä ja miten.

Eija Matilainen on toimittanut tarkennuksia sähköpostitse 28.7.2011.

Tutkimustoimikunnan puheenjohtaja on 5.8.2011 myöntänyt kehittämistyölle tutkimusluvan.

Saatekirje

Hei!

Olemme Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosionomi- opiskelijoita. Teemme opinnäytetyönämme kehittämistyön toimeksiantona Eteva kuntayhtymän XXXXX asunispalveluiden ryhmäkoti XXXXX. ETEVAN eettinen toimikunta on myöntänyt meille tutkimusluvan. Työmme aiheena on ”Yksilöllisen vapaa-ajan kehittämistyö ryhmäkodissa asuville kehitysvammaisille”. Kehittämistyön tarkoituksena on antaa mahdollisuus kehitysvammaiselle löytää, kehittää sekä toteuttaa hänen oman toiveensa mukainen vapaa-ajan vietto. Keskitymme nimenomaan asukkaan omaan toiveeseen ja näkemykseen.

Asiakaan lähtötilanteen selvittämme perehtymällä kunkin asiakkaan YKSiin.

Sen jälkeen teemme yksilölliset teemahaastattelut asukkaalle sopivilla kommunikointimenetelmillä, heidän vapaa-ajanviettoiveensa selvittämiseksi. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille samat, mutta haastateltavat voivat vastata itselleen parhaiten sopivalla tavalla.

Sitten selvittämme asukkaan toiveen tarjottavuutta omalla paikkakunnalla etsimällä mahdollisia yhteistyökumppaneita. Mikäli tarjontaa ei ole, järjestämme itse toimintaa määrääjän. Lisäksi pohdimme, miten toiminta olisi jatkossa mahdollista vakiinnuttaa osaksi ryhmäkodin toimintaa.

Lopuksi pohdimme ja arvioimme sekä laadimme yhteenvedon kehittämistyön tuloksista asiakasnäkökulmasta ja organisaation näkökulmasta. Toimitamme kirjallisen yhteenvedon tuloksista ryhmäkotiin ja saatekirjeen saaneille.

Raportoinnissa huomioimme salassapitovelvollisuutemme. Ne tiedot, joita tarvitsemme kehittämistyötä varten kunkin asukkaan ja ETEVAN omista tiedostoista (Effic, YKS), jäävät salaisiksi. Kerätty havainnointimateriaali ja päiväkirjat hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyön ohjaajilla on oikeus lukea salattu aineisto, mutta ei julkistaa eikä säilyttää sitä.

Kehittämistyön aikataulu: tammi- ja helmikuu 2012

Ystävällisin terveisin

Eija Forssell

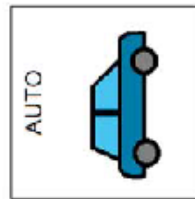
Eija Matilainen

Sosionomi opiskelijat, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

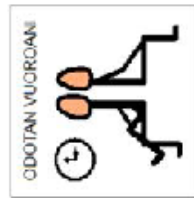
TEEMAAHAASTATTELURUNKO

ELÄIMET 	PAIKKA 	MUSIIKKI 	KÄSILLÄ TEKEMINEN 	LIIKUNTA
KISSA 	TEATTERI 	KARAOKE 	TAIKATEIPPU 	TANSSI
KOIRA 	TAIDE 		VALOKUVATAI 	KEILAILU
HEVONEN 	KIRJASTO 	KITARA 	RAKENTAA 	KÄVELLÄ
LAMMAS 	KAHVILA 	PIANO 	SAHATA 	SÄILÖTTELU
AKVAARIO 	VIERAILLA 	VIULU 	OMMELLA 	ALUEKOTTELU
MIKÄMITÄ 	MIKÄMITÄ 	MIKÄMITÄ 	MIKÄMITÄ 	MIKÄMITÄ

KÄYNTI HOPLOPISSA

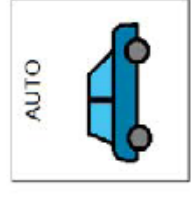
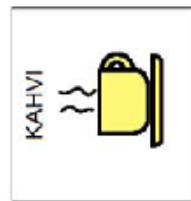

PUEN ULKOVAATTEET PÄÄLLENI JA MENEN AUTOON ISTUMAANI. KUN TULEN HOPLOPIIN, RIISUN ULKOVAATTEET POIS.

EN KIIREHDI.

VAAAN ODOTAN RAUHASSA VUOROANI. MENEN PALLOMEREEEN, JA OLEN SIELLÄ JONKIN AIKAA.

SITTEEN MENEN KAHVILLE. KUIN OLEN VALMIS, PUEN PÄÄLENI

JA MENEN AUTOILLA

TAKAISIN RYHMÄKOTIIN.

VAPAA-AIKANANI MINÄ...

Tykkään käydä HopLopin pallomeressä.

Minun ei tarvitse maksaa sisäänpääsystä, aikuiset pääsevät alueelle ilmaiseksi.

Olen pallomeressä n. 15- 20 min. Joskus voin jopa ryömiä tunnelissa ja laskea liukumäkeä, sitten haluankin jo kahville. Kahvin kanssa haluan kahvileipää, mielellään punaisen munkin.

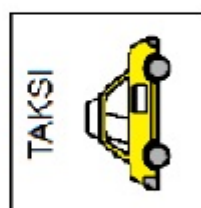

Aukioloajat

Ma – suljettu
Ti – La klo 10 – 20
Su klo 10 – 18

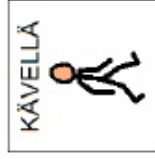

Osoite xxxx
Puh. xxxx

VAPAA-AIKANANI MINÄ HALUAISIN MYÖS:

- LENKKEILLÄ

- TEHDÄ KAIKKEA PALLOIHIN LIITTYVÄÄ

- MENNÄ KAHVILAAN

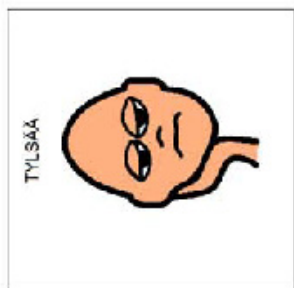
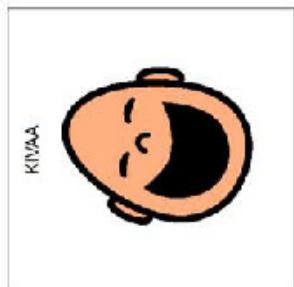
- MENNÄ HESBURGERIIN

- SOITTAU HUULIHARPPUA

MITÄ MIELTÄ?

OLIKO KIVAA?

Opinnäytetyön etenemisaikataulu

Toukokuu 2011	Opinnäytetyösuunnitelman kirjoittaminen Tutkimuslupahakemus
Kesäkuu	Opinnäytetyösuunnitelman kirjoittaminen
Elokuu	Tutkimusluvan tarkennus sekä tutkimuslupapäätös Kirjallisuuteen tutustuminen
Syyskuu	Kirjallisuuteen tutustuminen ja alkuseminaari
Marraskuu	Kirjallisuuteen tutustuminen ja teorian kirjoittaminen
Joulukuu 2011	Kirjallisuuteen tutustuminen ja teorian kirjoittaminen Saatekirje asianosaisille
Tammikuu 2012	Asukkaiden haastattelut Toiveiden toteutuksen suunnittelu ja toteutus
Helmikuu	Toiveiden toteutus ja toiminnan arviointi sekä pohdinta
Maaliskuu	Asukkaiden loppuhaastattelu, toiminnan arviointi ja yhteenveto
Huhtikuu	Opinnäytetyön viimeistely
Toukokuu	Loppuseminaari
Kesäkuu 2012	Valmistuminen